

Synet på natur og villmark i utvalgte tekster fra Pentateuken

En analyse med utgangspunkt i Earth Bible Projects
prinsipper for økorettferd

Fordypningsoppgave i teologi

Universitetet i Oslo, Det teologiske fakultet

Høsten 2022

Av Karina Soltvedt

Veileder: Professor Anne Katrine de Hemmer Gudme

Forord

Denne fordypningsoppgaven har vært en lang og krevende prosess, som jeg periodevis ikke trodde jeg skulle komme i mål med. Det har vært både utfordrende og lærerikt å skrive en så stor oppgave, og jeg har fått utfordre fagforståelsen, skrivekunsten, tålmodigheten, og ikke minst selvdisiplinen min.

Jeg vil rette en stor takk til min kjære veileder Anne Katrine de Hemmer Gudme, som allerede høsten 2019 oppfordret meg til å skrive fordypningsoppgave om Det gamle testamentet, og som har veiledet meg gjennom hele prosessen, fra start til slutt. Uten henne hadde ikke denne oppgaven blitt til, og jeg er svært takknemlig for all hjelpen og motivasjonen jeg har fått.

1. Innledning	5
1.1 Bakgrunn	5
1.2 Problemformulering	7
1.3 Begrensning av perspektiv	8
1.4 Valg av bibeltekst	8
1.5 Begreper og oppklaring	9
2. Teorikapittel	10
2.1 Økohermeneutikk	10
2.2 Problematisering av økoteologien	12
2.3 Problematisering av økorettferdsprinsippenes anvendelighet	14
2.4 Et hermeneutisk problem	14
2.5 Villmarkssyn i Pentateuken	15
3. Analysekapitler	18
3.1 Introduksjon til analysen	18
4. Analyse av Exodus 16:13-20	22
4.1 Kontekst	22
4.2 Oversettelse	23
4.3 Eksegese	24
4.4 Analyse	25
4.5 Villmarkssyn	27
4.6 Menneskesyn	27
5. Analyse av Deuteronomium 8:2-10	28
5.1 Kontekst	28
5.2 Oversettelse	29
5.3 Eksegese	31
5.4 Analyse	32
5.5 Villmarkssyn	34
5.6 Menneskesyn	35
6. Analyse av Deuteronomium 11:8-17	36
6.1 Kontekst	36
6.2 Oversettelse	36
6.3 Eksegese	38
6.4 Analyse	39
6.5 Villmarkssyn	41
6.6 Menneskesyn	41
7. Diskusjon	42
7.1 Sammenligning av resultater	42
7.2 Evaluering av analyseverktøy	43
7.3 Gammeltestamentlig versus moderne vestlig syn på villmark og vill natur	44

8. Konklusjon	46
9. Litteraturliste	47

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Lynn White publiserte i 1967 artikkelen *The Historical Roots of our Ecological Crisis*, i tidsskriftet *Science*, hvor han bringer frem det akademiske studiet av religion og natur. Et av hans hovedargumenter er at religion, spesielt den vestlige kristendommen, er en av hovedårsakene til vår økologiske krise. Videre argumenterer han for at siden religion, hovedsakelig kristendom, i stor grad er årsaken til krisen, må den nødvendigvis også være en del av løsningen. Vi må tenke nytt om vårt forhold til naturen og skaperverket. Den økologiske krisen vår er også et tema Pave Frans tar opp i sitt dokument *Laudato Si': Om omsorgen for vårt felles hjem*, fra 2015. I dokumentet tar Frans opp klimakrise og global oppvarming som tema, og anerkjenner og kritiserer menneskets levemåte og overforbruk. Også Den norske kirke engasjerer seg i klima og miljø, og det blir stadig en viktigere del av kirkens sosialetiske arbeid (Den norske kirke, 2014). Parallelt med de perspektiver som anerkjenner årsaken til og ansvaret for klimakrise, finnes det også de som blankt avfeier dem og på sin side bruker Bibelen som argument for å fortsette eller øke forbruket, og ikke ta hensyn til naturen. Et eksempel på dette er Visjon Norges TV-pastor Jan Hanvold, som i 2019 oppfordret til å spise mer biff, og fly som aldri før, fordi Jesus snart kommer (NTB, 2019). Selv om det kanskje for mange virker noe søkt, og trolig noe de fleste nordmenn ikke ser seg enig i, er dette likevel utsagn som er med på å danne et bilde av, og påvirke de norske kristne menigheter utenfor Den norske kirke. I tillegg til at Visjon Norge har omtrent 20 000 seere i uka (Brønseth, 2022), er det ifølge SSB om lag 60 000 som er medlemmer av pinse- og frikirkelige menigheter (Statistisk sentralbyrå, 2020), trosretninger som i større eller mindre grad baserer sin tro på at Bibelen er Guds ord, eller tolker den bokstavelig. Dermed blir det vesentlig hva bibeltekstene sier om natur og villmark. I forlengelse av Whites anklage om kristendommen som årsak til klimakrise, sammen med Den katolske og Den norske kirkes anerkjennelse av et øko-ansvar for fellesskapet på Jorden, kan det derfor være nyttig å se på hvordan Bibelen forholder seg til nettopp naturen og det økologiske fellesskapet.

En stor del av den teologiske klimadebatten dreier seg rundt skapelsesberetningen i Genesis 1, og betydningen av menneskets rolle i versene 26-28. Diskusjonen handler i stor grad om to problemer: om hvilken formaning som ligger i at mennesket skal råde over dyrene og *legge jorden under seg*, og hva det vil si at mennesket er skapt i Guds bilde. Forståelsen av disse to problemene kan virke avgjørende for hvordan mennesket forholder seg til naturen.

Formuleringen legger til grunn to hovedsyn som danner grunnlaget for diskusjonen: Er mennesket satt i et hierarki bestående av Gud - Menneske - Natur, og får et herredømme over resten av naturen, eller er mennesket en del av et øko-fellesskap hvor det heller skal fungere mer som en forvalter eller gartner? Legger begrepet "underleggelse" til grunn en fri tilgang til utnyttelse, slik mennesket i stor grad har og fortsatt behandler naturen? Det natursyn som Bibelen fremmer kan sees på som svært viktig for hvordan mange forholder seg til økosystemet og menneskets plass i det. Med tanke på hvor mange som har tilgang til en bibel, og i større eller mindre grad bruker den som rettesnor for livet, eller tolker den som den rette sannhet, virker det nesten innlysende at Bibelen har stor autoritet og påvirkningskraft når det kommer til både menneske- og natursyn.

Som en videreføring av Whites idé om en nytenkning av kristendommens tradisjon, utgis i 2000 *the Earth Bible*, et verk bestående av 6 bind, som hver tar for seg en nytenkning av lesning av Bibelen. Gjennom *Earth Bible* legger Norman Habel (m.fl.) til grunn en anerkjennelse av at vi som vestlige fortolkere, er preget av en lang antroposentrisk, patriarkalsk, og androsentrisk tilnærming til å lese og forstå Bibelen. Han mener vi er en del av et menneskelig samfunn som har utnyttet, undertrykket og truet det han kaller medlemmer av Jordens fellesskap, et fellesskap vi etter hvert har blitt bevisste på at også vi er en del av. *Earth Bible* ønsker å gjenlese og se de gamle tekstene i et nytt lys, et lys der Jorden fremgår som subjekt i tekstene. Dette for at vi som lesere skal kunne relatere mer empatisk til Jorden enn som noe rent vitenskapelig vi må på rasjonelt vis analysere (Habel, 2008, s.1). Kort sagt: *Justice for Earth*. På bakgrunn av dette utvikler *Earth Bible* teamet seks prinsipper for å lese bibeltekst med et mer empatisk blikk rettet mot jorden og naturen, såkalte *eco justice principles*. Forfatterne av *Earth Bible* prosjektet skulle bruke disse prinsippene og lese i lys av dem i en gitt bibelpassasje. Resultatet ble en rekke tekster som senere ble grunnleggende for utviklingen av en økologisk hermeneutisk lesning av Bibelen. De seks prinsipper lyder slik:

1. *Prinsippet om egenverdi*

Universet, Jorden og alle dens komponenter har en egenverdi.

2. *Prinsippet om sammenveving*

Jorden er et samfunn og fellesskap med levende “ting” som er gjensidig avhengig av hverandre for overlevelse og liv.

3. *Prinsippet om en stemme*

Jorden er et subjekt med mulighet til å heve sin stemme ikke bare mot urettferdighet, men også i feiring.

4. *Prinsippet om formål*

Universet, Jorden og alle komponenter er en del av et dynamisk kosmisk design, hvor alt har sin plass og formål.

5. *Prinsippet om gjensidig formynderskap*

Jorden er et balansert og mangfoldig domene der ansvarlige formyndere kan fungere som partnere med, heller enn herskere over, Jorden for å opprettholde dens balanse og et mangfoldig Jord-fellesskap.

6. *Prinsippet om motstand*

Jorden og dens komponenter ikke bare lider under menneskets urettferdighet, men motstår den aktivt i kampen for rettferdighet (Habel, 2008, s. 2).

1.2 Problemformulering

På bakgrunn av dette vil jeg i lys av en øko-teologisk diskusjon foreta en undersøkelse av natursynet i et utdrag fra tre valgte passasjer fra Det gamle testamentet, med særlig fokus på forholdet mellom villmarken og det dyrkede land, samt menneskets plass i økosystemet. Oppgaven vil i stor grad basere seg på tekstarbeid og eksegese, samt benyttelse av de presenterte øko-hermeneutiske teorier og prinsipper i analysen av natursynet i de valgte bibeltekstene. Når de individuelle tekstenes analyse er ferdig, vil jeg sammenligne de

naturesyn som fremgår av de tre ulike tekstene, og evaluere de øko-teologiske prinsipper som ble brukt i analysen. Formålet med dette er ikke å fremme et spesifikt menneske- og naturesyn, men å bli bevisst på ulike måter å forholde seg til og fortolke naturesynet i de valgte tekstene.

1.3 Begrensning av perspektiv

Til tross for at øko-hermeneutikk kan sies å være et relativt nytt perspektiv innenfor teologi og eksegese, kan analysen av og diskusjonen rundt økologisk bevissthet i Det gamle testamentet strekke seg ut og romme flere fortolkningsperspektiver. Med en bevissthet over den patriarkalske, antroposentriske fortolkningsstradisjonen er det ikke til å komme utenom at ved spørsmålet om menneskets plass på jorden, i et mulig hierarkisk økosystem, vil også feministiske perspektiver gjøre seg gjeldende. Når en begynner å røre ved forholdet mellom Gud og mennesket, og mennesket og naturen, er det også naturlig å stille spørsmål ved forholdet mellom mann og kvinne. En økoteologisk lesning vil derfor naturligvis også til en grad innebære en feministisk lesning, men en rent feministisk lesning er ikke nødvendigvis forenlig med økoteologien. Økoteologien kan sees på, i likhet med blant annet frigjøringsteologi og feministteologi, som et forsøk på å gi et nytt syn på og en stemme til de undertrykte (naturen, fattige, kvinner). Innenfor økoteologi finner en da også økofeminisme, som forener de to teologiene, og som fremmer relasjonen mellom undertrykkelse av kvinner og undertrykkelse av natur. De valgte bibeltekstene for denne oppgaven sier ikke noe spesielt om eller gjør et poeng ut av en eventuell verdiforskjell på mann og kvinne. Jeg vil av hensyn til oppgavens struktur derfor heller ikke forholde meg til forskjellen mellom mann og kvinne, men forstå mennesket som en helhet, som én art, i analysen av forholdet mellom mennesket og Gud, og menneske og natur.

1.4 Valg av bibeltekst

Å snevre inn valget av bibeltekst har vært en tenksom prosess. Svært mange av passasjene i Det gamle testamentet nevner naturen og villmark, enten som hovedinteresse for narrativen eller som den satte scene. Den første valgte perikopen er fra Exodus 16:13-20, som inneholder en forestilling om hvordan Israel får mat i villmarken etter utvandringen fra Egypt. Tekst nummer to er fortellingen om Det gode land i Deuteronomium 8:2-10, hvordan de skal komme seg dit, og hva som venter dem der av naturgoder. I de etterfølgende versene kommer fortellingen på nytt, men fokuset er flyttet fra hvilke naturgoder som venter, til hvilke naturforbannelser som kan ramme dem. I min oppgave har jeg av hensyn til plass valgt å

fokusere på de “positive” tekstene. Den siste valgte teksten er også fra Deuteronomium, noen kapitler senere, i kapittel 11:8-17 hvor landet med melk og honning skildres, og lovnaden om dette landet til Israel. De tre tekstene, hvis handling ikke alltid foregår i villmarken, er valgt ut fordi de forholder seg til både naturen og villmarken i sine skildringer av natur og landbruk.

1.5 Begreper og oppklaring

I oppgaven forholder jeg meg til Earth Bible-prosjektet og dets prinsipper for en økolesning av tekster. I disse prinsippene bruker de begrepene “Earth” og “Earth Society”. For å tydeliggjøre prinsippenes argument for å lese Jorden som subjekt, har jeg valgt å oversette med stor forbokstav. Likedan betegner begrepet Jordens fellesskap alt som befinner seg på Jorden, av menneskelige, ikke-menneskelige, levende, og ikke-levende objekter. Habel bruker følgende definisjon: “... *the term “Earth” refers to the total ecosystem, that is, the web of life—the domain of nature with which we are familiar, of which we are an integral part, and in which we face the future*” (Habel, 2008, s. 3). I de tilfeller der jeg omtaler jorden utenfor økorettferdsprinsipp-sfæren, eller i sammenheng med mark og jordsmonn, vil det brukes liten forbokstav.

I oversettelsen anvender jeg OakTree Softwares digitaliserte utgave av Ludwig Koehler og Walter Baumgartners “Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament”, forkortet til HALOT. I henvisningene i oversettelsenens fotnoter referer jeg til den hebraiske roten av ordet i leksikonet. I de tilfeller der det henvises til andre bibelvers enn Ex 16:13-20, Deut 8:2-10, og Deut 11:8-17, forholder jeg meg til Bibelselskapets 2011-oversettelse.

2. Teorikapittel

2.1 Økohermeneutikk

I tillegg til de seks prinsippene, mener Habel at en radikal, samtidsøkologisk lesning av Bibelen, består av flere hermeneutiske elementer. Gjennom det første elementet, mistankeprosessen, tar leseren utgangspunkt i, eller har en mistanke om, at teksten trolig er iboende antroposentrisk og har tradisjonelt vært lest fra et antroposentrisk perspektiv. Med tanke på den vestlige fortolkningstradisjonen er det nærliggende å anta at en vestlig leser, ubevisst leser teksten med en viss antroposentrisk partiskhet. Denne partiskheten kan sies å ha minst to sider, hvor den første siden skiller mennesket fra andre skapninger på Jorden, og setter det i et hierarki bestående av Gud - menneske - andre skapninger. Den andre siden forholder seg til naturen som et objekt kun for vår forskningsinteresse. Sistnevnte side kan bidra til en følelse av overlegenhet over naturen, i tillegg til en følelse av distanse og annerledeshet fra alt ikke-menneskelig i den. Videre knytter Habel dette opp mot det første av Earth Reading-prinsippene. Gjennom den antroposentriske partiskheten i lesningen av bibeltekst, er ofte andre deler av naturen av mindre verdi, og blir kun sett på som kulisser for relasjonen mellom Gud og mennesket. Å anvende det første av prinsippene, prinsippet om egenverdi, kan gi leseren et nytt perspektiv på og en ny forståelse av både levende og ikke-levende natur i bibelteksten, og mulig se dem som subjekter med egenverdi (Habel, 2008, s. 4).

Det andre elementet er empati og identifikasjon. Det vil si, som mennesker identifiserer vi oss i større eller mindre grad av bevissthet med de menneskelige karakterene i bibelfortellingene, enten i form av empati eller antipati. Vi kan identifisere oss med karakterenes erfaringer selv om det ikke nødvendigvis er noe vi kan eller ønsker å beundre eller etterligne. Leseren må derfor før lesingen, forsone seg med det Habel kaller sine dyptstikkende økologiske forbindelser. Derfor må han også, før vi gjennom lesningen søker etter en identifikasjon med Jorden, møte den tidligere økologiske virkeligheten av vårt slektskap med Jorden. Det vil si, leseren må være bevisst på og forsone seg med:

- 1) at vi er født av Jorden
- 2) at vi er levende uttrykk for et økosystem som har dukket opp på denne planeten.

Prinsippet om sammenveving kan sees som fundamentalt for denne forståelsen.

Identifikasjonen med Jorden og medlemmer av Jordens samfunn, kan øke vår bevissthet til den urettferdigheten begått mot Jorden, ettersom de jo er fremstilt i teksten både ved

menneskets og Guds hånd. Leseren som følger en radikal teologisk tilnærming vil ta opp årsaken til at den naturlige verden søker å avsløre urett som jorden har lidd, for å skjelne måten jorden har motstått disse urettighetene (Habel, 2008, s. 4).

Den tredje siden av økologisk hermeneutikk er gjenoppdagelse. Gjenoppdagelsesprosessen har, ifølge Habel, to grunnleggende karakteristikk, hvor den ene relaterer til mistankeprosessen, og den andre til identifiseringsprosessen. Etter hvert som fortolkeren avdekker de ulike antroposentriske dimensjonene til teksten, kan teksten avsløre en rekke overraskelser om de ikke-menneskelige karakterene i fortellingen. Jorden eller medlemmer av Jordens samfunn kan spille en viktig og avgjørende rolle eller være høyt verdsatt i teksten, men på grunn av den vestlige fortolkningstradisjonen, har denne dimensjonen blitt ignorert eller undertrykket. I enkelte bibelpassasjer møter vi ikke-menneskelige figurer som på en eller annen måte kommuniserer, være det sørping, prisning eller synging, for eksempel i Jesaja 24:4 “Jorden sørger og visner”, og i 24:7 og 24:8: “Den nye vinen sørger” og “Trommenes glede tar slutt”. Også i Hosea 4:3 finnes en slik beskrivelse, “Derfor skal landet sørge”. For disse beskrivelsene har tendensen tidligere vært å avskrive dem som poetiske virkemidler eller symbolsk språk. Poenget med gjenoppdagelsen er å forsøke å gjenoppdage aspekter ved Jorden og dens fellesskap, som tidligere har vært ubemerket eller ignorert (Habel, 2008, s. 5).

Kort sagt kan vi dermed alltid anta at en bibelsk tekst er antroposentrisk, enten i seg selv eller i sin fortolkningstradisjon, fordi det er lettere for oss å identifisere oss med og forstå de menneskelige karakterene. Med dette tatt i betraktning må vi forsøke å gjenoppdage ukjente sider ved de ikke-menneskelige karakterer i teksten, de vi ikke identifiserer oss med, eller med de vi tidvis ikke identifiserer som individer i det hele tatt.

Habel knytter disse elementene spesifikt til Gen 1:26-28 og spør eksempelvis om det er mulig å gjennom en anerkjennelse av og bevissthet over sin egen mistanke og identifisering, gjenopprette Jordens perspektiv i nettopp denne passasjen. Å lese en tekst med økologiske briller handler nettopp om som leser å anerkjenne sin høyst sannsynlige antroposentriske partiskhet. Det handler om å identifisere seg med Jordens fellesskap og åpne for at disse også kan være, eller er, subjekter i narrativen, og til slutt å forsøke å endre perspektivet i narrativen, og lese fra Jordens perspektiv, i en anerkjennelse av mennesket som i likhet med alt annet, et medlem av Jordens fellesskap (Habel, 2008, s. 8). Disse verktøyene kan også brukes på andre bibelpassasjer, og er en del av de hermeneutiske verktøy jeg vil anvende i

analysen av mine valgte bibeltekster. Den konkrete anvendelsen av disse verktøyene vil jeg vende tilbake til i det følgende, men først må vi se på kritikken av Habel og økoteologien.

2.2 Problematisering av økoteologien

Det virker å være en noenlunde enighet blant teologer og eksegeter at de økorettferdsprinsippene Earth Bible Project bringer på banen er en nyttig og viktig innfallsvinkel til å lese Bibelen i relasjon til klimakrisen. Ernst Conradie kritiserer økorettferdsprinsippene og mener de er utilstrekkelige for en ren økologisk hermeneutikk (2004, s. 135). Han mener prinsippene som verktøy i seg selv er gode og gir en innovativ vinkling på tekstlesningen, og at de har sin styrke i kritikken av den gjennomsyrede antroposentriske holdningen til Bibelen. Alene er de likevel ikke sterke nok til å overkjøre en tradisjonell tolkning av og kristent forhold til Bibelen. Dette begrunner han med at prinsippene utfordrer den kristne tradisjonen, og selv om de åpner for en nytenkning innenfor sitt felt, tar de ikke hensyn til de mange sider ved den kristne tradisjon. For at de skal ha en effekt utenfor academia og fagmiljøet, det vil si, for at de skal ha en effekt hos den gjengse kristne, må økoteologisk lesning gå hånd i hånd med en økologisk omformulering av alle tradisjonelle kristne dogmer. Uten en nyskriving av de kristne dogmer og symboler, og alle aspektene ved den kristne tro, vil ethvert forsøk på en økologisk teologi, ifølge Conradie, forbli overflatiske (2004, s. 206).

De største motstanderne av økoteologien finner vi dog på den kristne høyresiden, hos amerikanske evangelister. Den kanskje mest kjente av disse er bøker publisert på 1980-tallet av Constance Cumbey og Dave Hunt, som kritiserer og advarer kristne mot farene ved New Age-bevegelsen, da den er en maske for en utviklende form for satanisk tyranni. De trekker linjer til vår økologiske bevissthet og mener den er en tanke påvirket av nettopp denne satanistiske New Age-bevegelsen (Horrell, 2010, s. 15). Også Calvin Beisner har kritisert kristent miljøvern. Mens han på den ene siden anerkjenner viktigheten av å ta vare på skaperverket, og mener mennesket har et ansvar i å forvalte det, stiller han seg samtidig kritisk til bevisene for en økologisk krise i sin helhet, spesielt når det gjelder global oppvarming. Ifølge Beisner går klimaet og miljøet gjennom en forbedring heller enn en forverring, fordi mennesket har fått en gudgitt oppgave i å transformere jorden fra vill- eller ødemark til hager, for å øke dens naturressurser. Et fruktbart, domestisert land med overflod av ressurser vil reversere forfallet (syndefallet) og gi grobunn for en økt populasjon av

mennesker, som sett i lys av Gen 1:28 er svært ønskelig (Horrell, 2010, s. 15). En undersøkelse fra 1999 viste at så mye som 66% av amerikanere trodde eller tror at Jesus vil returnere i løpet av deres levetid, og den største trusselen mot menneskeheten er ikke fra global oppvarming, men at Herrens dag skal komme, og, slik det står i 2. Pet 3:11: “Da skal himlene bli fortært av ild, og elementene skal brenne og smelte” (Horrell, 2010, s. 17). I forlengelsen av dette presenterte Keith Dyer noen noe ironiske fundamentalistkristne motsvar til økorettferdsprinsippene, som han kaller “the six Biblicist Eschatological principles”, som kan oversettes til noe sånt som “de seks bibliske¹ endetidsprinsipper”. De er som følger:

1. *Prinsippet om overhengende katastrofe*: Jorden er på vei mot katastrofe før eller senere.
 2. *Prinsippet om frakopling*: Mennesket trenger ikke føle ansvar for Jordens skjebne, frelsen er for mennesket - ikke Jorden.
 3. *Prinsippet om uunngåelighet*: Det er ingenting vi kan gjøre med det.
 4. *Prinsippet om transcendens*: Det som betyr noe er den neste verdenen.
 5. *Prinsippet om suverenitet*: Gud har til syvende og sist kontroll på alt.
 6. *Prinsippet om egeninteresse*: Gud vil redde de troende ut av dette rotet i siste liten.
- (Horrell, 2010, s. 18)

Selv om disse motprinsippene er satt noe på spissen, og i hovedsak er ment sarkastiske, er det trolig ikke til å komme utenom at det faktisk eksisterer et slikt syn på naturen.

Med enhver aktivistisk agenda for å fortolke Bibelen i den retning en ønsker for at det skal passe det ønskede syn, vil det nødvendigvis bli en form for kontekstualisering. Det kan lures på om hvorvidt klimakrise og bevissthet rundt eget natursyn er noe forfatteren av Pentateuken har forholdt seg til da tekstene ble skrevet. Svaret er trolig nei. Hvis alt av kristne dogmer, som ifølge Conradie, må skrives om for å passe samtiden og samtidsforståelsen av klima og økologi, er ikke Bibelen lenger noe som kan leses som en tekst fra sin tid, men en bok hvis budskap og motiver tilpasses etter samtidstolkerens verdenssyn- og forståelse. I denne oppgaven vil jeg dog kun anvende økorettferdsprinsippene og økohermeneutiske elementer som analyseverktøy til tekstbehandling, ikke som et forsøk på å reformere Bibelen eller den kristne tro. Jeg anser derfor ikke anvendelsen av økorettferdsprinsipper i lesningen min som aktivistisk, men heller som et relevant og tidsriktig perspektiv som kan åpne for refleksjoner rundt menneskets relasjon til naturen.

¹ Biblicist, en som tolker bibelen bokstavelig.

2.3 Problematisering av økorettferdsprinsippenes anvendelighet

Prinsippene i seg selv sier ikke noe om forholdet mellom skapningene på jorden, kun at de:

1. har en egenverdi. Dette vil ikke nødvendigvis bety at verdien er lik for alle.
2. de er gjensidig avhengig av hverandre, men på hvilken måte de er avhengig av hverandre på sier ikke prinsippene noe om. Dette argumentet vil også kunne understøtte argumentasjonen til en som mener mennesket er av høyere verdi og er satt til å herske over resten av jorden, da det ikke sier noe om relasjonen deres, men kun at de har en.

Det samme kan sies om prinsippet om formål, en anerkjennelse av at alt plassert på Jorden er der av en spesiell grunn, og har et gitt formål, sier ikke nødvendigvis noe om hva formålet er. Igjen blir det opp til leseren å fortolke. Selv med en bevissthet rundt egen partiskhet vil leseren trolig kunne tolke teksten i den retning han eller hun selv ønsker. Poenget med prinsippene er dog å kunne ha et redskap for og en bevissthet over det som for mange er en ny og ukjent måte å lese Bibelen på. Også prinsippet om gjensidig formynderskap stiller et ubesvart spørsmål. Hvilke kvalifikasjoner har og hva karakteriserer en *ansvarlig formynder*? Økoteologien har, i likhet med andre teologiske retninger, en agenda den vil fremme. I Habel og Earth Bible Projects tilfelle med de seks prinsipper, er agenda å gjøre Jorden til subjekt i den bibelske narrativen, og å gi Jorden en stemme den ikke har hatt tidligere. Å lese med økobriller legger dog til grunn at leseren er enig med påstandene gitt i de seks prinsippene. En leser som ikke er enig i, eller ser det som en sannhet at, alt på Jorden har en egenverdi, vil ikke i like stor grad kunne gi Jorden en stemme. I prinsippet om formålet kan ulik forståelse av tingenes formål prege lesningen. For eksempel vil, satt på spissen, en leser med en overbevisning om at kuas formål er å være hamburger, eller trærnes formål å hugges ned og gjøres om til dopapir, trolig ikke gagne eller være i tråd med den øko-aktivistiske agenda.

2.4 Et hermeneutisk problem

Innenfor økohermeneutikk og forsøket på å gi Jorden en stemme, dukker det opp et hermeneutisk problem. Hvordan kan jeg, som menneske, gi Jorden, et ikke-menneske, en stemme? Hva er Jordens stemme? Hvem kan fortolke den? Jeg som menneske har ingen forutsetning for å vite hvordan Jorden tenker, eller hvordan Jorden uttrykker stemmen sin, eller om Jorden i det hele tatt har en stemme. I forbindelse med prinsipp 3 om Jordens stemme, og prinsipp 6 om Jordens kapabilitet til motstand og feiring, kan det undres om Jordens stemme uttrykker seg eller taler gjennom det vi oppfatter som naturkatastrofer, slik

som tornadoer, jordskjelv, og flodbølger. I Habels forsøk på omskriving av Genesis 1:26-28 tilegner han Jordan det menneskelige uttrykk for tanker og stemme. Det kan sees på som noe paradoksalt å skulle forsøke å gå bort fra en tradisjonell antroposentrisme, men erstatte den med en form for antropomorfisme, hvor subjektet tilegnes menneskelige egenskaper. Uavhengig av hvor ønskelig det er, er det ikke til å komme utenom at all menneskelig tolkning og forståelse av hvordan Jordan taler, befinner seg innenfor den menneskelige sfære.

2.5 Villmarkssyn i Pentateuken

Villmarken er et mye omtalt sted i Det gamle testamentet. מִדְבָּר (midbar) dukker opp 271 ganger, 100 av dem bare i Pentateuken (Leal, 2008, s. 49). Dette er kanskje ikke så overraskende med tanke på at mye av handlingen i fortellingen, hele 40 år, foregår i nettopp villmarken. Fra Jahve frir Israel fra Egypt i Exodus, gjennom Leviticus og Numeri, til de når endestasjonen i Deuteronomium. Også ord som אֲרָבָה ('arabah), יְשִׁמוֹן (yeshimon), שְׁמָמָה (shemamah), og תְּסִיָּיָה (tsiyyah) brukes jevnlig og betyr henholdsvis ørkenslette, ødemark, ødeleggelse, og tørke (Leal, 2008, s. 37). Ifølge Robert Barry Leal, beskriver *midbar* heller enn ørken, en type beitemark som ikke har blitt utnyttet til landbruk. Roten av ordet betyr å drive ut, og hang gjennom metatase sammen med begreper som beskrev beite av flokker. Etter hvert utvidet den geografiske betydningen seg til å mer generelt beskrive de tynt befolkede åpne områdene ved siden av land, som en forlengelse av landet, men ikke en integrert del av det. I de tilfeller *midbar* brukes i betydningen ørken, henviser det til et spesifikt sted, heller enn et generisk. Ordet kan også referere til ødeleggelsen av land gjennom krig. *Midbar* virker da ofte å få sin betydning som et resultat av menneskelige handlinger, enten det er i form av krig eller satte landegrenser (Leal, 2008, s. 39).

Leal beskriver synet på land som noe grunnleggende og viktig innenfor Det gamle testamentet og jødisk mentalitet. Han henviser til bibelkommentator Walter Brueggemanns uttalelser om at landet fungerer som et prisme som andre aspekter av Israels tro kan sees gjennom, og at handling og tema i Det gamle testamentet stort sett dreier seg om å bli fordrevet og å lengte etter et sted eller land (2008, s. 54). Med dette perspektivet om land som utgangspunkt blir det tydelig at dette har konsekvenser for den hebraiske holdningen mot villmark. Som vi vil se senere i analysen av Exodus 16, sees villmarken som problematisk når flukten fra Egypt til frihet motbalanseres gjennom de ubehag og farer som venter i villmarken. Leal beskriver det

slik: “*Slavery amid the fleshpots of sophisticated civilisation is set against religious freedom that involves hunger and thirst*”(2008, s. 53). Det er i stor grad konsensus blant lærde om at det særlig i Pentateuken er tydelige tegn til en negativitet mot villmarken. Deuteronomium 8:15 beskriver villmarken som “...den store, uhyggelige ørkenen med giftslanger og skorpioner, et tørstende land uten vann”. Dette verset brukes ofte som utgangspunktet for et negativt syn (Leal, 2008, s. 67).

Det er flere perspektiver å forstå det gammeltestamentlige villmarkssynet fra. Et av dem fronter villmarken, for Israel, som forbannelsens hjem og noe de for all del ikke ønsker å vende tilbake til, men heller glemme at har skjedd. Når tiden i villmarken er en tid preget av fysiske påkjenninger og en søken etter *landet*, fører dette åpenbart til, ifølge Leal, et villmarkssyn som gir lite rom for verdsettelse av naturen og dyrelivet i villmarken. Synet på villmark preges dermed også av en frykt, i det villmarken forbindes med Jahves vrede. Tidvis i Pentateuken fungerer tanken om den guddommelige forbannelsen av landområder og villmark som en illustrasjon på Jahves makt, hvor han kan ødelegge eller påvirke miljøet i negativ retning for å vise makt eller straffe menneskelig synd (Leal, 2008, s. 67). De kanskje mest kjente eksemplene på dette er storflommen i Genesis 6-8, ødeleggelsen av Sodoma og Gomorra i Genesis 19, og Egypts ti plager i Exodus 7-12. Disse tre fortellinger foregår riktignok ikke spesifikt i villmarken, men vitner om den samme oppfatningen av Jahves bruk av *naturen* som et verktøy for utøvelsen av straff og forbannelse. Villmark og øde land sees å ligge under en guddommelig forbannelse, noe som indikeres i Genesis 3:17b-18a, hvor “... jorden [er] forbannet for din skyld. Med strev skal du nære deg av den alle dine levedager. Den skal la torn og tistel spire fram for deg...”. Leal påpeker at denne forestillingen om forbannet og velsignet land og mark kan sees på som et resultat av israelittenes tendens til å se på den naturlige verden som en totalitet, og derfor ikke søke moderne, vitenskapelige forklaringer for distinksjonene mellom fruktbart og ufruktbart land. Avhengig av sin tilstand, er land enten velsignet (fruktbart) eller forbannet (ufruktbart) av Jahve. Villmarken, som jo er svært ufruktbart, forstås dermed av israelittene som forbannet (2008, s. 68). Den eventuelle velsignelse eller forbannelse er som nevnt en illustrasjon på Jahves makt. I forlengelsen av dette assosieres også villmark og det domestiserte land med synd og lydighet. Som vi vil se i de senere kapitler, lar Jahve det falle forbannelse over villmarken i Exodus 16, som et resultat av israelittenes ulydighet mot ham, mens i Deuteronomium 8 gis det gode landet som velsignelse og belønning for israelittenes lydighet. I tillegg til forbannelse og synd, forbindes villmarken også med en form for kaos eller uorden. Villmarkens kaotiske natur illustreres ved

at dens befolkning består av dem som er vanæret, forvist fra det siviliserte samfunn, eller hvis respekt for loven er under tvil. I Deuteronomium 32:10 beskrives villmarken som et sted uten verken orden eller lov (Leal, 2008, s. 70).

Selv om villmarken i hovedsak uttrykker negativt ladede opplevelser for israelittene, finnes det passasjer i Bibelen som ser møtet med villmarken fra et mer positivt perspektiv. Det ene perspektivet ser israelittenes ubehagelige møter med villmarken som en konsekvens av og som styrkende for Jahves rettferdighet. Synet på at en rettferdig Gud velsigner lydighet og straffer ulydighet, gjør at Jahves posisjon som en rettferdig gud styrkes i at han viser at han nettopp er rettferdig. Et annet perspektiv endrer fokuset fra ubehaget og ulykken israelittene opplever i villmarken, og fokuserer heller på det som nødvendige erfaringer for den langsiktige, kollektive selvutviklingen for folket. Villmarken blir ikke lenger et tilfeldig mellomspill mellom slaveriet i Egypt og inngangen til det lovede land, men en del av en større plan. Som et eksempel på et slikt perspektiv viser Leal til Deuteronomium 27:9, hvor Moses og levittprestene talte til hele Israel: «Vær stille! Hør, Israel! Denne dagen er du blitt Herren din Guds folk». Fra et slikt deuteronomisk teologisk perspektiv, er villmarkens ulykke, ifølge Leal, en nødvendig passasje til ansvarlig modenhet, heller enn tilfeldige enkelthendelser. Guds straff blir dermed en guddommelig disiplin og et uttrykk for kjærighet (Leal, 2008, s. 136). En annen positiv assosiasjon som styrker villmarkens posisjon er dens tendens til å være et sted for teofani, et sted der Gud på en eller annen måte åpenbarer seg (Leal, 2008, s. 149). Eksempelvis viser Jahve seg for Moses som en brennende busk i Exodus 2, og Moses kan se Jahves rygg og blir gitt budene på Sinai-fjellet i Exodus 33-34.

Disse ulike perspektiver vil danne grunnlaget for analysen av villmarkssynet i de neste kapitlene.

3. Analysekapitler

3.1 Introduksjon til analysen

Hvordan fungerer det i praksis å skulle se etter de seks økorettferdsprinsippene i teksten?

Prinsippet om egenverdi

For å kunne lese en egenverdi ut av teksten er det viktig å være bevisst over det Habel i tidsskriftartikkelen *Guiding Ecojustice Principles* fra 2016. Der viser han til at filosofer og vitenskapsmenn fra 1800- og 1900-tallet fremmet et dualistisk kristent syn, hvor de så Jorden som en maskin, Gud som designer av maskinen, og menneskene som operatører som skal finne ut hvordan maskinen fungerer og hvordan den kan brukes for å gagne menneskene best. Som moderne fortolkere er dette en del av arven vår og preger vår fortolkning også i dag. Vi er derfor forpliktet til å bevisst forsøke å foreta et skifte i hvordan vi ser på verden, gjennom å gå bort fra det han kaller «*Western antagonistic and hierarchal dualisms*» (2016, s. 95).

Dualismen det er snakk om er hvordan deler av naturen er satt opp mot hverandre som motsetninger. Eksempler på dette er økofeminist Val Plumwoods følgende motsetninger: Menneske versus natur, subjekt versus objekt, sivilisert versus primitivt, rasjonalitet versus animalitet (animality), fornuft versus materie (Habel, 2016, s. 96). Et spørsmål å se etter svar til i teksten er om hvorvidt teksten gir uttrykk for om Jorden er god i seg selv? Eksempelvis i Genesis 1 er Jorden og dens komponenter ansett som gode av Gud når han oppdager at de er det, ikke fordi han bestemmer at de er det. Å se etter egenverdi i teksten går dermed ut på å se om teksten gir uttrykk for eller reflekterer disse dualismeparene eller om annen kosmologi kommer til uttrykk. Videre må det skjelne i det eventuelle andre kosmologiske uttrykk, om Jorden og dens komponenter blir hedret i form av egenverdi, eller om Jorden også i denne kosmologien er ansett som annenrangs (Habel, 2016, s. 97).

Prinsippet om sammenveving

Å lese en tekst i lys av prinsippet om sammenveving, er ifølge Habel, å skjelne om teksten gjenspeiler en dualistisk og hierarkisk struktur, eller om teksten indikerer en gjensidig avhengighet mellom alt i den biologiske verden. Kan det forstås av teksten som at mennesket er ett med jorden, i slekt med dyrene, og en integrert del av Jordsamfunnet? (Habel, 2016, s. 99).

Prinsippet om stemme

En stadig voksende bevissthet blant biologer, økologer, feminister og teologer er at Jorden er en levende enhet, ikke bare biologisk, men også spirituelt. Såkalte “Deep ecologists” går imot den satte tradisjon og forestillingen om Jorden som en maskin mennesket må operere, og mener Jorden fungerer mer som en levende organisme, kapabel til å opprettholde og regulere sitt eget miljø. Mens bibelfortolkning historisk sett har hatt tendenser til å opprettholde et skille mellom mennesket og dets evne til å ha følelser, bevissthet, språk og tanke, og alt ikke-menneskeliges manglende evne til å inneha nettopp dette. Med det følger også en menneskelig evne til, og en ikke-menneskelig manglende evne til spirituell bevissthet og tilbedelse av Gud. Derfor har også, som nevnt i introduksjonen til økohermeneutikken, bibelpassasjer der ikke-menneskelige deler av skaperverket lovpriser Gud, blitt avblåst som poetiske virkemidler. Å se etter en stemme i teksten vil da si å se etter om teksten kan reflektere noe mer enn ren poesi, og om mennesker og ikke-mennesker på lik linje kan lovprise Gud. Finnes det indikasjoner i teksten på at Jorden og ikke-menneskelige medlemmer av Jordsamfunnet kan sees som subjekter med eget ikke-menneskelig språk, egen stemme og lovprisning? (Habel, 2016, s. 100).

Prinsippet om formål

Ifølge Habel er Jorden en kompleks sammensetning av samhandlende økosystemer, som har sin funksjon i henhold til et innebygd design eller mål, og som beveger seg mot en hensikt. De ulike deler av økosystemene utgjør det som er Jorden, og hensikten er å opprettholde liv i hele dens biologiske mangfold. En tendens innen den vestlige kristendommen har vært, og i stor grad fortsatt er, å forstå verden etter en såkalt eskatologisk dualisme. Denne dualismen skiller himmelen og Jorden, og anser himmelen som noe herlig og evig, og Jorden som noe forgjengelig det ikke er vits å ta vare på, ettersom det større målet er himmelen, og når dommedag kommer vil Jorden uansett ødelegges av Gud. Denne forståelsen av Jordens livssyklus og formål henvender seg dermed til at Jorden ikke har et formål eller en hensikt utenfor å være en mellomstasjon før himmelen. Den ser ikke Jorden og dens fellesskap som noe av egenverdi, eller at Jorden på sin side har en egen naturlig livssyklus, slik alt i dens fellesskap har. Alt liv på Jorden har en livssyklus bestående av fødsel, død og fornyelse, for eksempel en plante som spirer fra et frø, som etter hvert visner og “lever videre” som gjødsel og jord for det neste frø som skal spire. Det komplekse designet som er Jorden er, ifølge økolog Charles Birch, ødelagt som følge av at menneskene har brutt og fortsatt bryter med de naturlige livssyklusene på Jorden. Eksempelvis mener han at naturen i seg selv ikke forholder

seg til forsøpling og forurensing, fordi det ikke finnes i naturens natur. Å se etter et formål i teksten dreier seg dermed i stor grad om å se etter hvordan Jordens livssykluser forstås, og går bort fra den eskatologiske dualismen som skiller himmel og Jord (Habel, 2016, s. 102).

Prinsippet om gjensidig formynderskap

Å se etter et gjensidig formynderskap i teksten går ut på å skjelne om det er den hierarkiske forvaltningsmodellen som styrer den bibelske fortolkningstradisjon, eller om det finnes undertrykte tradisjoner der mennesket er i slektskap med resten av skapelsen. Fremstilles Jorden som et hellig sted, og er menneskene ansett som formyndere av denne hellige Jorden? Spørsmålet må også stilles om teksten reflekterer et syn der menneskene er formyndere over Jorden, eller om dette synet undertrykkes og avblåses som typiske naturreligjoner i Kanaan, hvor naturlige fenomener og krefter forstås som styrt av en guddom, eller som guddommen selv. Kan enkelte tekster leses på den måte at såkalte “Earth affirming traditions” kan identifiseres? Det vil si, vil vi, ved gå bort fra den vestlige fortolkningstradisjonen, finne uttrykk for at Jorden i seg selv er “en guddom”, en hellig Jord hvor naturen og dens krefter har en egenverdi det er verdt å ta vare på? (Habel, 2016, s. 105).

Prinsippet om motstand

Prinsippet om motstand baserer seg på en mistanke om at en gitt tekst trolig vil ta opp synd og ulydighet mot Gud, og urett mot andre mennesker, men ignorerer urett som blir gjort mot Jorden. Dette fordi Jorden anses som et passivt objekt uten følelse eller stemme. Spørsmålet kan stilles om det er rettferdig overfor Jorden, at Gud sender forbannelser over mennesket, som direkte eller indirekte forårsaker skade på Jorden. Er det rett at Jorden skal lide fordi menneskene er ulydige mot Gud? Å se etter motstand går ut på å se etter uttrykk i teksten for om det er ansett som naturlig at Jorden også skal lide for det menneskene gjør galt, eller om Jorden på sin måte forsøker å gjøre motstand mot urettighetene som den ufortjent blir påført? Innenfor naturvitenskapen har en sett at Jorden og økosystemet ikke er så skjørt som en kanskje har trodd tidligere (Habel, 2016, s. 106). Eksempelvis har en sett at både plante- og dyreliv har returnert til området etter Tsjernobyl-ulykken i 1986, og området omtales som en oase for dyr og planter (Øfsti, 2015). Mye tyder på at Jorden her har gjort motstand mot den uretten den ble påført som følge av kjernekraftulykken. Finnes det uttrykk for en lignende motstand i den gitte bibeltekst?

Analysen i de kommende kapitler vil dermed basere seg på å se etter uttrykk for disse prinsippene. Jeg vil systematisk anvende økorettferdsprinsippene i rekkefølge og undersøke om det finnes elementer av dem i teksten, eller om teksten på noe som helst måte gir uttrykk for prinsippene. Noen prinsipper vil kanskje gjøre seg mer gjeldende enn andre, og noen vil kanskje ikke passe i det hele tatt. Hensikten er ikke å prøve å presse teksten inn til å kategorisk passe inn under alle prinsippene. Teksten er det den er, og skal ikke forandres. Tolkningen og egen forståelse av hva teksten uttrykker, kan derimot forandres gjennom ulike perspektiver, og i dette tilfellet, med utgangspunkt i økorettferd. Med bevissthet rundt de hermeneutiske prosesser presentert i teorikapittelet, vil jeg ta høyde for, og i den grad det er mulig, forsøke å legge til side min antroposentriske partiskhet. På samme måte vil jeg også forsøke å legge til side min empati for og identifikasjon med mine medmenneskelige karakterer i fortellingen, og gå inn i lesningen med et perspektiv som åpner for ikke-tradisjonelle tolkninger. Enkelte av økorettferdsprinsippene er nokså like og er i noen tilfeller vanskelige å skille fra hverandre i analysen. Derfor kan det i enkelte tilfeller bli noe repetitivt. Det kan også bli noe snevert og problematisk å skulle anvende prinsippene på utvalgte vers fra en hel passasje, heller enn å se bibelpassasjen i sin helhet og tolke derfra. Jeg vil likevel kun anvende prinsippene ut fra de valgte versene, og i liten grad se til den større konteksten av passasjen, for å holde tråd med oppgavens rammer. Med dette som grunnlag og på bakgrunn av de ulike villmarkssyn presentert i forrige kapittel, vil jeg videre se hvilke opplevelser med villmark som kommer til uttrykk i tekstene. For å runde av analysen vil jeg videre, basert på analyseresultatene og natursynet i teksten, se hvor mennesket befinner seg i relasjon til naturen, og om mennesket i teksten har en hierarkisk plass, eller om det er en del av det Jordiske økologiske fellesskap.

4. Analyse av Exodus 16:13-20

4.1 Kontekst

Exodus-boken bygger videre på handlingene fra Genesis, hvor Jakob har tatt med sin familie til Egypt. Jakobs sønn Josef redder etter hvert Egypt fra hungersnød i kapittel 47 i Genesis. I Exodus står det frem en ny konge i Egypt, som ikke hadde hørt om Josef eller hva han gjorde. På grunn av israelittenes fruktbarhet og medfølgende tallrikhet, slår den nye kongen, i første kapittel av boka, hardt ned på israelittene i frykt for at de skal bli for mange og kunne slå seg mot dem. Israelittene blir så gjort til slaver av egypterne. I tillegg skal nyfødte israelittiske guttebarn kastes i Nilen. I kapittel to blir Moses født, og han blir lagt i en kurv på elven. Faraos datter finner ham og skjønner at dette er et hebreerbarn, men tar ham med og tar vare på ham. Når Moses så blir voksen er han klar over sin innvandrerstatus og holder seg tro til sitt folk. Farao blir sint på Moses, og prøver å drepe ham. Moses flykter til landet Midjab, og blir der til han en dag gjeter sauer ved foten av Horebfjellet, hvor Jahve viser seg for ham i en brennende busk. Jahve sender i kapittel tre Moses tilbake til Egypt for å befri sitt folk, for han har hørt deres rop om hjelp under slaveriet. De følgende kapitlene forteller hvordan farao nekter israelittene å dra, og hvordan han bruker opp sine sjanser på å vende om, og Jahve sender ti plager over Egypt. Farao lar til slutt israelittene forlate Egypt, men ikke før de har dratt ombestemmer han seg og følger etter dem med hæren sin. Israelittene blir forfulgt til Rødehavet i kapittel 14, hvor Jahve får Moses til å kløyve vannet, og får israelittene tørrskodd gjennom, mens egypterne drukner. Israelittene befinner seg nå i villmarken, noe de fortsetter å gjøre i resten av boka.

Den nære konteksten som leder opp til det valgte tekstutdraget er at israelittene vandrer gjennom villmarken og slår leir ulike steder. Folket klager til Moses og Aron (Moses' eldre bror) over mangel på mat og vann, og lengter tilbake til Egypt: "Om vi bare hadde fått dø for Herrens hånd i Egypt da vi satt omkring kjøttgrytene og spiste oss mette! Men nå har dere ført oss ut i denne ørkenen for at alle vi som er samlet her, skal dø av sult" (16:3). Jahve taler så til Moses og sier han skal la det regne brød fra himmelen og sette folket på prøve for å se om de følger hans lov eller ikke (16:4). Deretter skjer det følgende:

4.2 Oversettelse

13 Da det ble kveld² kom vaktlene³ opp og dekket leiren, og på morgenen lå det et lag⁴ med dugg rundt leiren.

14 Og dugglaget forsvant⁵, og se!, på villmarkens overflate⁶, lå⁷ et fint lag, tynt som frost, over bakken⁸.

15 Da Israels sønner⁹ så det, sa de til hverandre: Hva er¹⁰ det?. For de visste ikke hva det var¹¹. Og Moses sa til dem: Det er brødet som Jahve har gitt til dere som mat.

16 Dette er ordet som Jahve har befalt: Samle av det så mye som dere kan spise¹², en omer per hode, hver mann¹³ skal ta med til de som bor i teltet, etter hvor mange dere er.

17 Dermed gjorde Israels sønner det, og noen samlet mye og noen samlet lite.

18 Da de målte med omer, var det ikke noe til overs for den som hadde samlet mye¹⁴, og den som hadde samlet lite¹⁵ manglet ingenting. Hver mann hadde samlet så mye de kunne spise.

19 Moses sa til dem: Ingen¹⁶ må la det bli noe igjen av det til morgenen¹⁷.

² wayhi bā'ereḇ, kan oversettes til "det skjedde på kvelden, (at)", som jeg har oversatt med Da det ble kveld.

³ både vaktel haśśēlāw og de tilhørende verb står i entallsform, men er en "kommunis"-form og viser til vaktler i flertall.

⁴ haṭṭal, dugg står i bestemt form, men jeg har oversatt med ubestemt form for bedre norsk grammatikk.

⁵ Verbet som brukes er ta'al, å gå opp, eller stige opp. Når laget med dugg stiger opp fra bakken forsvinner det.

⁶ p'nē hammidbār, engelsk "on the face of the wilderness", oversatt til overflate da ansikt blir noe uklart på norsk

⁷ Nominalsetning: Setningen er uten verb på hebraisk, så verbet har jeg valgt å legge til basert på konteksten.

⁸ På hebraisk står det hā'āreṣ, jorden. Av hensyn til den billedlige beskrivelsen synes jeg det passer bedre på norsk med bakken.

⁹ For å være mest mulig tekstnær har jeg valgt å oversette med Israels sønner, heller enn folk eller israelitter, selv om betydningen ikke påvirkes noe særlig av det.

¹⁰ Nominalsetning

¹¹ Nominalsetning.

¹² 'iš l'pī 'oklô: Noe i retning av hva hver mann kan få av mat i munnen, etter ens appetit, eller "according to what one can eat" Rot לָכֶם

¹³ 'iš, her oversatt til hver mann for klarere betydning.

¹⁴ hammarbê, storsamleren, her oversatt med "den som hadde samlet mye"

¹⁵ hammam'it, "små"samleren- tilsvarende storsamleren.

¹⁶ 'ish 'al yoter: (Hver) mann må la ingenting være igjen, omformulert i oversettelse.

¹⁷ 'ad boqer : "until morning", jeg har oversatt til bestemt form for mening. alternativt: neste morgen

20 De hørte ikke på Moses, og noen¹⁸ lot det være noe igjen til morgenen. da ble det fullt av mark¹⁹ og det stinket. Og Moses ble sint på dem.

4.3 Eksegese

Exodus 16 i sin helhet virker å ha et motiv som baserer seg på forsyninger. De 12 versene som leder opp til den valgte teksten fungerer som en introduksjon til alt hva Jahve skal forsyne Israel med, og hvorfor. Israel klager over at de sulter, og Moses forteller dem at Jahve skal nå gi dem å spise. Senere, i vers 31 navngir israelittene brødet som Jahve dekket bakken med, og kalte det manna. Narrativen legger opp til at dette er noe magisk som dukker opp, noe Jahve velsigner Israel med etter å ha hørt deres klager om mangel på mat. John Durham beskriver at både vaktlene og mannaen pent kan forklares å ha dukket opp på naturlig vis: at flokken med vaktler, som jo er trekkfugler, har tatt seg en overnatting og hvilt, før de flyr videre dit de skal, og at mannaen som ligger som et tynt flakaktig lag på bakken, kan være sekret fra ulike insekter i villmarken. Det som dog er det viktige for narrativen, er at mannaen de får å spise ikke har dukket opp på naturlig vis, men at det er en mirakuløs proviant fra Jahve, som tar seg av sitt folks nød (Durham, 1987, s. 224).

I vers 16 spesifiseres det hvilke betingelser som ligger til grunn for hvor mye manna hver mann kan ta, kun nok til å mette seg selv og sin husholdning. I vers 18 kan det tolkes igjen en form for mirakuløs løsning fra Jahve, i det de måler i omer, at ingen hadde verken for mye eller for lite. Sammenhengen mellom velsignelse ved lydighet, og forbannelse ved ulydighet, kommer så til uttrykk i vers 20 når folket 20 ignorerer Moses' befaling om å ikke la noe være til overs. Israelittene belønnes for sin lydighet ved å få magisk manna å spise, men de ble grådige, og den råtnet. De viser at de bare er mennesker, sultne mennesker, som endelig får mat, og sanker inn mer enn de trenger, for å spare. Dette folket *vet* hvordan det er å være utsultet, og lar naturlig nok det grunnleggende behovet for og begjæret etter mat, overstyre befalingen fra Moses. I hans befaling ligger jo ingen trussel om hva som skjer dersom de lar noe være til overs. Det får de først erfare etter det har vært ulydige. Det er ikke deres grådighet som sees på som umoralsk og straffbart, men at de var ulydige mot Jahve.

¹⁸ 'anashim oversettes til noen, ifølge HALOT (אָנָשִׁים)

¹⁹ yarum (forråtnelse) sammen med tola'im (mark) betyr at noe er råttent av mark, eller fullt av mark. Halot:(רַמֵּם)

Hovedpunktene i teksten kan dermed sies å være slik: Brød, eller manna, dukker opp på bakken (16:13-14), Det er Jahve som har gitt dem det (16:15). De skal plukke en viss mengde, og gjør som de blir fortalt (16:16-18). De får beskjed om å ikke plukke for mye (16:19), men gjør det likevel og straffes ved at det råtner (16:20).

4.4 Analyse

Prinsippet om egenverdi

Gir teksten uttrykk for Plumwoods dualismepar, eller andre kosmologiske uttrykk? Blir Jorden og dens komponenter hedret i form av egenverdi eller er de ansett som annenrangs i det eventuelle andre kosmologiske uttrykk?

Det virker ikke for meg som at teksten gir noe spesielt uttrykk for en sterk kontrast mellom menneske og natur, eller noen av de andre dualismeparene til Plumwood. Israelittene bruker ikke villmarken eller utnytter dens ressurser, for det er ingenting de kan bruke. Det virker å være hovedsakelig et skille mellom Jahve og Israel, mellom en Gud med makt til å få mat til å på magisk vis dukke opp ut av intet, og et menneske-folk som er priggitt det gudgitte. Teksten gir ikke noen tydelig indikasjon på eller forklaring på hvordan verden fungerer ellers, i hvert fall ikke med tanke på naturen.. I kapittelets helhet derimot kommer det tydeligere frem et skille mellom sivilisert og primitivt, hvor villmarken anses som primitiv, og virker å være langt fra hedret for sin egenverdi.

Prinsippet om sammenveving

Gjenspeiler teksten en hierarkisk struktur eller indikerer den en gjensidig avhengighet mellom alt i den biologiske verden? Er mennesket en integrert del av Jordsamfunnet, og ett med Jorden?

Til en grad indikerer Exodus 16:13-20 en gjensidig avhengighet gjennom israelittenes avhengighet av at det fra Jahve dukker opp brød i naturen. Det er riktignok noe uklart om brødet fra Jahve hører til i den biologiske verden eller ikke i den grad at det blir tilgjengelig for israelittene på magisk vis, og ikke dyrket fra Jorden. Likevel kan det tolkes at mennesket i stor grad er ett med jorden og en integrert del av samfunnet. Selv om Israel er et særskilt folk blant alle folkeslag, med tanke på at de er utvalgt av Jahve, og av den grunn virker å ha høyere hierarkisk plass i forhold til andre folkeslag, betyr ikke nødvendigvis at de som menneskelige vesener settes over andre ikke-menneskelige elementer i naturen. Det virker for meg at Israels integrering i Jordsamfunnet er tosidig, på den ene siden er de en del av det ved

at de er avhengig av naturen for å spise, men på den andre siden er de det ikke fordi de får mat fra himmelen (Jahve).

Prinsippet om stemme

Finnes det indikasjoner i teksten på at ikke-menneskelige karakterer lovpriser Jahve? Kanskje kan mannaens forråtnelse forstås som en lovprisning av Jahves pålitelighet. I det Israel sanker for mye manna, råtner det som blir til overs. Selv om ikke Israel lovlydig følger Jahves bud om å ikke sanke for mye, holder mannaen seg trofast til sin forråtnelse som konsekvens. På den måten kan det forstås at mannaen, gjennom å følge Jahves plan om forråtnelse ved grådig innsanking, lovpriser Jahve med sin lydighet.

Prinsippet om formål

Hvordan uttrykkes Jordens livssykluser? Har Jordan et annet formål enn å være kun et mellomledd i vente på himmelriket? Til en viss grad uttrykkes en livssyklus gjennom mannaens forråtnelse og død, men prinsippet om formål virker ikke å være relevant for teksten, og jeg finner ikke noen uttrykk for at Jordan i seg selv har et spesielt formål. Villmarken på sin side, virker å ha som formål å være et forbigående rom hvor Israel bare venter på å komme videre til landet.

Prinsippet om gjensidig formynderskap

Reflekterer teksten et menneskelig formynderskap over en hellig Jord, hvor naturen og dens krefter har en egenverdi det er verdt å ta vare på? Dette prinsippet går til en viss grad sammen med prinsippet om egenverdi. På den ene siden kan "oppdraget" Israel har fått i å sanke x mengde manna, forstås som et formynderskap slik en gartner holder hagen ved like, men på den annen side er mannaen gitt av Jahve og et resultat av naturens egne krefter.

Prinsippet om motstand

Finnes det uttrykk i teksten for at Jordan på en eller annen måte gjør opprør eller motstand mot den urett den ufortjent blir påført? Til en grad kan det tolkes at til tross for at mannaen er gitt av Jahve, og ikke noe som har vokst frem av Jordan, kan årsaken til at mannaen råtner og går mark i ikke være at det er Jahve som straffer Israel for å ha vært ulydige, men Jordens måte å motsette seg den urett Israel gjør mot den i at de forsyner seg for mye av mannaen.

4.5 Villmarkssyn

Villmarken fremstilles ikke særlig godt i kapittelets innledende vers, i det Israel klager, angrer seg, og ønsker seg tilbake til Egypt. Dette utdraget er kanskje selve eksempelet på Leals beskrivelse av hvordan slaveri i et sofistikert samfunn hvor grunnbehovene dekkes, står i sterk kontrast til den religiøse friheten hvor sult og tørst medfølger. Villmarken de nå befinner seg i er et sted der Israel står i fare for å sulte. Deres klager over mangel på mat blir hørt av Jahve og han gir dem manna, som virker å være hovedtemaet for kapittelet i sin helhet, og som kan sees som selve symbolet på Israels opphold i villmarken, ettersom det i 16:35 blir fortalt at de spiste manna i førti år, helt til de kom til grensen til Kanaan. Samtidig er selve hendelsene i vers 13-20 gode: Israel får mat, og de blir mette. Jahve kommer sitt folk til unnsetning og gir dem ikke hvilket som helst føde, men brød fra himmelen. Til tross for kummerlige kår for israelittene, blir villmarken i denne passasjen et sted der Jahve kan stille opp for sitt folk, og folket får nok en mulighet til å adlyde ham. Selv om de ikke klarer det, og blir straffet gjennom at mannaen råtner, kan det virke styrkende for Jahves posisjon i det han igjen viser at han er rettferdig og til å stole på, og at han har kjærlighet til sitt folk ved at han hører deres klager og etterkommer deres ønske om mat. Mannaen kan dermed sees på som det fortellingen dreier seg rundt, og blir selve symbolet på Jahves makt, rettferdighet, og kjærlighet.

4.6 Menneskesyn

Med utgangspunkt i hva teksten uttrykker av prinsippene, og synet på villmark, virker det ikke for meg som at mennesket blir tildelt en særlig særskilt rolle i hierarkiet. At de er prisgitt mat i form av gudegaver vitner kanskje heller om en lavere status enn en høyere. I forbindelse med villmarken kan det forstås slik at villmarken har mer makt over folket, enn folket har over villmarken. Samtidig kan det tenkes at menneskene er stilt høyere enn naturen, så mye høyere at de ikke er avhengig av dens ressurser for å leve, fordi de kan leve på brød fra himmelen i stedet. Dette gjelder dog bare for Israel, og ikke for menneskeheten generelt. Israel som folk virker derfor å være høyere stilt enn andre folkeslag, og muligens høyere enn naturen, men mennesket som art kan forstås som likestilt med resten av naturen.

5. Analyse av Deuteronomium 8:2-10

5.1 Kontekst

Deuteronomium 8:2-10 er en liten del av en større tale Moses holder for Israel i villmarken utenfor landet de er lovet, før reisen videre. Den store konteksten her er at Israel befinner seg i villmarken og har befunnet seg der de siste førti årene, etter utvandringen fra Egypt i Exodus 12. Talen i Deuteronomium består i hovedsak av lover og forskrifter, samt en gjentakelse av og påminnelse om de ti bud i kapittel 5. Israel blir stadig minnet på pakten, at de er Guds utvalgte folk og hvilke velsignelser eller forbannelser som venter dem avhengig av deres lydighet. Den utvalgte perikopen består av både en påminnelse til Israel om hva som har vært, de førti årene i villmarken, og hvilke velsignelser som venter dem i det gode landet de nå står på terskelen til. Vers 1 er en innledning til denne delen av talen, og er som følger: «Alle de budene jeg gir deg i dag, skal dere trofast følge, så dere kan leve og bli tallrike og få komme og innta det landet som Herren med ed lovet deres fedre». Videre står versene i resten av kapittelet (11-20) i kontrast til de ti første versene. Innholdsmessig er de nokså like, men i stedet for en påminnelse om velsignelser kommer en advarsel mot å glemme Jahve.

Den overordnede strukturen av Deuteronomium består av to introduksjoner, den første i 1:1-5 hvor det blir presentert at Moses skal tale til folket. De kommende versene og kapitlene 1:6-4:41 består av Moses' tale til folket, før teksten brytes i 4:41-44 hvor fortelleren nevner tre tilfluktsbyer øst for Jordan. I de påfølgende vers 45-49 kommer en ny introduksjon av Moses' kunngjørelse av loven, før talen hans kommer i kapittel 5 og varer ut kapittel 33, før forfatteren beskriver Moses' død i kapittel 34 (Thompson, 1974, s. 14). Talen hans er mer eller mindre uforstyrret, med unntak av forfatterens tidvise skildringer av Jahve som taler til Moses (31:14, 31:22-24), og Moses som skriver ned loven, før han fortsetter talen sin. Deuteronomium er ifølge Moshe Weinfeld en farvel-tale gitt av Moses kort tid før sin død (1991, s. 4).

Moses repeterer gjentatte ganger at Jahve har talt direkte til ham (2:1, 6:1), og skildrer at han faller for Jahves ansikt (9:25). Talene det henvises til er Jahves åpenbaring for Moses på Sinai i Exodus 19, og disse henvisningene kan sees på som styrkende og gjenskapende for hans autoritet og etos. Selve talen er delt inn i to deler: Formaning i kapitlene 5-11 og lov fra kapittel 12 og utover. Weinfeld oppsummerer talens oppbygning på følgende måte:

Formaningen baserer seg på Dekalogen i kapittel 5, og de resterende kapitler frem til og med 11 baserer seg på de to første budene i Dekalogen, “Du skal ikke ha andre guder enn meg” (5:7) og “Du skal ikke lage deg gudebilder av noen skikkelse oppe i himmelen eller nede på jorden eller i vannet under jorden” (5:8), og er en grunnleggende kommando om lojalitet. I kapittel 9:7-10:11 kommer en påminnelse om hva som skjedde da Israel laget gullkalven og begynte å tilbe den, da Jahve ble så sint at han ville utrydde dem (9:14) og Moses ber om at han lar være (9:26). Formaningen avsluttes i kapittel 11 med en sterk understreking av velsignelsen for å adlyde Jahves bud (11:13-15), og forbannelsen for ulydighet (11:16-17) (Weinfeld, 1991, s. 3).

Begge mine valgte tekster fra Deuteronomium befinner seg i formaningsdelen av talen, noe vi vil se i det følgende.

5.2 Oversettelse

2 Du skal huske hele veien²⁰ som Jahve din Gud ledet deg disse førti år i villmarken for å ydmyke deg, for å prøve deg, for å vite hva som er i ditt hjerte: om du ville holde hans bud eller ikke.

3 Han ydmyket deg og han lot deg sulte, og han lot deg spise mannaen som verken du eller dine fedre kjente til, for å få deg til å forstå at av brødet alene kan ikke mennesket leve, men²¹ av alle ord ut fra Jahves munn²² lever mennesket.

²⁰ En mer beskrivende norsk oversettelse vil være å bruke «hele den lange veien», ettersom *'et-kol-hadderek* direkte oversatt vil bety hele eller all veien, noe som mister litt av sin mengdebeskrivelse i norsk oversettelse. På engelsk gir oversettelsen bedre mening med «all the way». En mulighet for norsk oversettelse er å bruke «alle veier», hvilket vil være feil med tanke på omgjørelsen til flertall. Jeg har valgt å beholde «hele veien» i oversettelsen min, men velger å understreke at «hele den lange veien», eller «den lange veien» (som brukes i 2011 bokmåloversettelsen) synes å gi bedre flyt og mening på norsk.

²¹ Her brukes konjunksjonen *'ki*, som henvender seg som kontrast til foregående setning, jeg har derfor valgt her å bruke «men». HALOT: כִּי

²² *'al-kol-môšā' pi-yhwh* brukes her, noe jeg har valgt å oversette med alle ord ut fra Herrens munn, for å holde oversettelsen tro til bruken av substantiv heller enn verb. *môšā'* henviser til et avreisested, eller noe som kommer frem, gjør seg kjent (HALOT: מֵשָׂא) Det er riktignok likevel ikke et verb, hvilket er årsaken til at jeg kun har oversatt det med «ut fra».

4 Klærne dine ble ikke slitt ut på deg, og foten din hovnet ikke opp i disse førti år.

5 Og du skal vite i ditt hjerte at som en mann oppdrar sin sønn, oppdrar²³ Jahve din Gud deg.

6 Du skal holde²⁴ Jahve din Guds bud, for²⁵ å gå på hans veier og for å frykte ham.

7 For Jahve din Gud fører deg til et godt land, et land med bekker fulle av vann²⁶, med vann fra kilder og dyp²⁷ som springer ut²⁸ i dal og på fjell.

8 Et land av hvete og bygg, og vinstokker, og fikentrær, og granatepletrær, et land av olivenolje og honning.

9 Et land der du uten fattigdom skal spise ditt brød, du skal ikke mangle noe²⁹, et land hvis steiner er jern, og fra sine fjell kan du hugge ut kobber.

²³ Piel partisipp, «oppdragende», her oversatt til presensform. Den første «som en mann oppdrar» står i imperfektum, mens Jahves oppdragelse står i partisipp. I norsk oversettelse er det vanskelig å skille mellom imperfektum og partisipp. Betydningsmessig beskrives det bedre på engelsk med «Like a man raises his son, Jahve raises you». Jahves oppdragelse av mennesket er altså en pågående handling.

²⁴ Verbet står her i qal perfektum 2p m.s., *w^ešāmartā*. Med konjugasjonen *wāw* foran endres både tiden verbet står i og betydningen, og blir tilnærmet likt imperfektum i oversettelse.

²⁵ En bedre grammatisk norsk oversettelse ville kanskje her vært «slik at du kan gå på hans veier og frykte ham». Jeg har valgt å beholde en mer tekstnær oversettelse, da den uttrykker det samme.

²⁶ *naḥ^ale māyīm*, bekker fulle av vann, engelsk: streams full of water. Alternativt: rennende bekker. Jeg har valgt å ikke bruke denne for å unngå bruken av verb i partisipp, men å holde oversettelsen tekstnær til substantivene brukt i primærteksten.

²⁷ *māyīm* ^a*yānōṭ* ^u*t^ehōmōṭ*, hvor ^a*yānōṭ* betyr øye. Sett i sammenheng med vann betyr det ifølge HALOT «the eye, sparkle of water, spring (of water)». Her har jeg oversatt til vann fra kilder og dyp.

²⁸ Verbet *yōš`im* brukes her i qal partisipp. Betydning å komme ut, komme frem. Her har jeg brukt et verb på norsk som relaterer mer til vann som kommer ut, derfor «vann ... som springer ut». For bedre grammatikk har jeg valgt «som springer ut» heller en «springende ut».

²⁹ *lō`-tēḥsar kōl bah*, du skal ikke mangle noe i det (landet). Her har jeg kortet det ned til kun «du skal ikke mangle noe.»

10 Du skal spise og bli mett³⁰ og du skal velsigne³¹ Jahve din Gud for det gode landet som han har gitt til deg.

5.3 Eksegese

Perikopen kan sees på som tosidig- hvor Israels opphold i villmarken sidestilles med deres kommende opphold i det gode landet. Narrativt foregår scenen dermed to steder, villmarken i nåtiden, og et forestilt liv i det lovede land i nær fremtid. Beskrivelsen av villmarken sees i stor kontrast til den av det lovede land. Villmarken er stedet der folket er offer for sult og ydmykelse etter Jahves hånd (8:3), mens i det lovede land i sin beskrivelse er svært rikt i form av naturressurser som stein og kobber og muligheter for jordbruk og dyrking av korn og frukt (8:8). I følge Weinfeld består perikopen dermed av to hovedtemaer: villmarken på den ene side, og det dyrkede land på den andre. Kapittelet i sin helhet synes å ha et kiastisk mønster som Weinfeld illustrerer på følgende måte:

- A. 1: Formaning som rammen for teksten
- B. 2-6: Villmarksvandringen
- C. 7-10: Beskrivelse av det gode land
- D. 11: Hovedpoenget: Ikke glem Jahve!
- C. 12-13: Beskrivelse av det gode land
- B. 14-16: Villmarksvandringen
- A. 19-20: Formaning som ramme

(Weinfeld, 1991, s. 397).

I lys av den større konteksten kan vers 2-10 sees på som en del av veien til et større og viktigere budskap i vers 11. Til tross for trange kår overlever Israel 40 år i villmarken og blir,

³⁰ Enda to qal perfektum med *wāw* foran, *w^e’āḳaltā w^e’šābā ’to*, oversettes her med imperfektum.

³¹ *wāw* foran *beraktā* i piel perfektum, oversettes med imperfektum lik de to foregående verb. Enkelte oversettelser oversetter her med “Når du har spist og blitt mett, skal du velsigne ...”. Jeg har dog valgt å forholde meg til de tre verb som brukes, som alle har lik form. Ettersom de tre verbene står i perfektum har jeg likevel valgt å oversette med imperfektum. Dette på grunn av 1. dersom det er meningen å bryte den foregående struktur i teksten (med tanke på at det er imperfektum som brukes i resten av teksten), ville det gitt mening å oversette slik “Du har spist og blitt mett, og du har velsignet ...”. I relasjon til narrativen blir dette en noe knotete og ulogisk formulering. 2: Jeg anser det som ulogisk å skulle bryte strukturen med å oversette de tre verbene til forskjellig form på norsk. Dette også fordi, hvis jeg skulle oversatt med “Når du har spist og blitt mett, skal du ...”, vil hjelpeverbet “når” være noe jeg selv bringer på banen, da det ikke står i den hebraiske teksten. Jeg har derfor valgt å overføre den hebraiske rim-strukturen til min oversettelse.

på en noe stusselig måte, tatt vare på der av Jahve. Sett bort fra sult og prøvelser ble Israel ivaretatt gjennom at deres klær ikke ble slitt ut, og deres føtter ikke hovnet (v4). I vers 5 blir Israel informert om at slik en far oppdrar sin sønn, oppdrar Jahve dem. Slik en oppdragelse kan bestå av straff og disiplin, består også Jahves relasjon til folket av det. Samtidig kan det også vitne om et tillitsbasert forhold, hvor far Jahve vet best hvordan å oppdra sin sønn folket, og selv om det for sønn folket i noen tilfeller kan oppfattes som urettferdig og uforståelig, har far Jahve større innsikt. Vers 7 beskriver ikke bare tilgang til vann, men en kontinuerlig tilgang til vann gjennom fulle bekker og vann springende ut over fjellene. Ikke bare kan dette virke svært fristende for et trolig tørst folk som har vært lenge uten sikker tilgang til vann, men det understreker hvor fantastisk dette landet er, med sine tilsynelatende evigvarende ressurser. I likhet med de foregående vers, kan det implisitt i vers 9 tolkes som henvisninger og kontraster til oppholdet i villmarken, hvor folket skal uten fattigdom spise sitt brød og ikke mangle noe, i motsetning til da de i fattigdom verken spiste brød eller hadde alt de trengte. Tilsvarende i vers 10 skal de spise og bli mette og velsigne Jahve for å ha gitt dem landet. I motsetning til i villmarken hvor de var avhengig av og prisgitt de gudgitte ressurser, virker det som de blir ført til et land lagt til rette for at de selv er ansvarlig for å dyrke videre de ressurser som finnes i landet. Det kanskje viktigste temaet som virker å komme frem, er at Israel ikke må glemme at Jahves godhet mot dem er ufortjent, og at det er hans sjenerøsitet som gjør det gode liv i det gode land mulig (Bennett, 2016, s. 240).

5.4 Analyse

Prinsippet om egenverdi

Gir teksten uttrykk for Plumwoods dualismepar, eller andre kosmologiske uttrykk? Blir Jordan og dens komponenter hedret i form av egenverdi eller er de ansett som annenrangs i det eventuelle andre kosmologiske uttrykk?

Implisitt i Deut 8:2-10 er de godene som venter Israel, bekkene fulle av vann, bygget og hveten, frukttrærne, olivenoljen og honningen, til disposisjon for dem. Det antydes dog ikke noe ut fra teksten om hvorvidt naturgodene utelukkende har en utilitaristisk verdi som føde for Israel, eller om de i seg selv har en verdi som del av skaperverket. Teksten i sin helhet gir på i liten til ingen grad et inntrykk av eller et uttrykk for en annen kosmologi enn den vestlig dualistiske. Med utgangspunkt i dualismen vises det dog tydelige motsetninger i teksten til

sivilisert (landet) versus primitivt (villmarken) og menneske i strid med (vill) natur gjennom sult og fattigdom.

Prinsippet om sammenveving

Gjenspeiler teksten en hierarkisk struktur eller indikerer den en gjensidig avhengighet mellom alt i den biologiske verden? Er mennesket en integrert del av Jordsamfunnet, og ett med Jorden?

Til en grad kan det leses en sammenveving ut av teksten, gjennom den implisitte oppfordringen til landbruk fra Jahve. I vers 9 står det eksplisitt av Israel kan hugge kobber ut fra fjellene. og selv om det tilsynelatende er det eneste eksplisitte det står om at Israel kan anvende naturressurser, er det nærliggende å tro at det kan overføres til de andre sider ved landet. For eksempel kan det dermed tolkes dit at siden fjellene kan hugges, kan også kornet og frukttrærne dyrkes, og honningen og olivenoljen anvendes. Folket og naturressursene kan dermed tenkes å være vevd sammen og gjensidig avhengig av hverandre for overlevelse og liv på den måte at folket er avhengig av kornet og frukten for å overleve, og kornet og frukttrærne er gjensidig avhengig av folkets kultivering. Selv om Israel er Jahves utvalgte folk, gir ikke teksten noe videre direkte uttrykk for at de *ikke* er i ett med naturen eller en integrert del av Jorden. Samtidig legger fortellingen i stor grad opp til en svært invaderende holdning til Jorden, og Israel blir gitt landet av Jahve, og kan bruke det så det gagnar dem. På den måten gjenspeiles et hierarki mellom folket og landet, hvor folket i stor grad er høyere i hierarkiet enn landet, og på sett og vis skal "legge jorden under seg".

Prinsippet om stemme

Finnes det indikasjoner i teksten på at ikke-menneskelige karakterer lovpriser Jahve?

På en måte kan det tolkes at det gode landet Israel blir lovet, og dets fantastiske naturressurser, lovpriser Jahve ved å nettopp være fruktbart. En bekk som renner hedrer sin funksjon som bekk, på lik linje som frukt-og oliventrær hedrer sin funksjon ved å nettopp bære frukter. Ved å fungere slik de er ment, kan de forstås som å lovprise Jahve, og når Jahve lover bort dette fantastiske landet, priser landet Jahve med å nettopp være fantastisk.

Prinsippet om formål

Hvordan uttrykkes Jordens livssykluser? Har Jorden et annet formål enn å være kun et mellomledd i vente på himmelriket?

I likhet med prinsippet om egenverdi, sies det ikke noe eksplisitt om at naturen og landets formål er bare å tjene folket. Ut fra beskrivelsene av landet kan det like godt tolkes at kornet og frukttrærnes formål er å gjøre landet godt. Som en videreføring av at villmarkens formål i Exodus 16 virker å være et venterom i påvente av det gode landet, virker det gode landet her å være dette "himmelriket".

Prinsippet om gjensidig formynderskap

Reflekterer teksten et menneskelig formynderskap over en hellig Jord, hvor naturen og dens krefter har en egenverdi det er verdt å ta vare på?

Jeg forstår teksten som at den i liten til ingen grad oppfordrer til å ta vare på naturen for dens egen del, snarere tvert imot, landet er godt og verdt å ta vare på fordi det gir goder til folket.

Prinsippet om motstand

Finnes det uttrykk i teksten for at Jorden på en eller annen måte gjør opprør eller motstand mot den urett den ufortjent blir påført?

Jeg finner ikke noen uttrykk for at Jorden gjør motstand mot urett, ei heller finner jeg uttrykk for at Jorden blir påført urett i denne teksten.

5.5 Villmarkssyn

Villmarken står i sterk kontrast til landet og kan sees i forlengelse til Jahves bruk av naturen som verktøy for straff og belønning. Israel blir minnet på hva de har vært gjennom - 40 år i villmarken, med den sult og ydmykelse som fulgte med. Nå blir de ført til et land som, i motsetning til villmarken, består av tilgang til vann av tilsynelatende høy kvalitet, og det beste av luksusmat- korn, frukt, oliven, og honning. Landet i seg selv blir også beskrevet som godt, og er tilsynelatende utømmelig for metaller gjennom at dets steiner er jern og kobberet i fjellet. Selv om villmarken i og for seg ikke blir direkte omtalt som det motsatte av godt, er det nærliggende å se på de to som noenlunde motsetninger. Villmarken er en mellomstasjon, et venterom der Israel settes på prøve for Jahve, før de ankommer endestasjonen og blir

belønnet for sitt strev. I landet skal de uten fattigdom spise sitt brød og ikke mangle noe, i implisitt motsetning til i villmarken der de manglet så å si alt av materielle goder, og mat og brød. I vers 3 henvises det til mannaen Jahve lot dem spise i Exodus 16, som ble diskutert i det foregående kapittel. Selv om kontrastene er store mellom villmarken og Kanaan, og villmarken kan sies å komme dårligst ut i sammenligningen av de to, kan teksten også forstås som å være en del av den nødvendige veien for isrealittenes utvikling og modning, og som et uttrykk for Jahves rettferdighet og kjærlighet. Kanskje spesielt kommer dette til uttrykk i vers 5, hvor isrealittene skal vite i sitt hjerte at Jahve oppdrar dem slik en mann oppdrar sin sønn. Tiden i villmarken er en del av Jahves oppdragelse for å oppdra et ydmykt og lovlydig folk.

5.6 Menneskesyn

Menneskets plass i et potensielt hierarki, virker å være hevet noe høyere enn resten av naturen. Dette er særlig på grunn av de lovnader de blir gitt av Jahve, og den invaderende overtakelse av landet, som dreier seg om hvilke ressurser som venter dem, og hva de kan gjøre med dem (hugge ut kobber, ikke mangle noen ting). Jorden (landet) blir gitt som en gave fra Jahve til Israel, noe som tyder på at Israel er stilt over naturen, i det Jorden gjøres om til et objekt for folkets komfort og luksus.

6. Analyse av Deuteronomium 11:8-17

6.1 Kontekst

Som nevnt i forrige kapittel, hører også Deuteronomium 11:8-17 til i formaningsdelen av Moses' tale. I kapitlene mellom kapittel 8 og 11 blir Israel stadig bedt om å elske Jahve (12:4) og minnet på hva han har gjort for dem. I de syv første versene av kapittel 11 blir de minnet på at Jahve sendte plagene over Egypt (Ex 7-11), at han utslettet egypterne ved Rødehavet (Ex 14), alt han gjorde for dem i villmarken (Ex 16), og at han fikk jorden til å sluke Datan og Abiram da de gjorde opprør mot Moses i Numeri 16.

6.2 Oversettelse

8 Dere skal holde alle budene som jeg gir³² dere i dag, slik at dere kan bli sterke og komme inn og innta³³ landet som dere er på vei til å innta.

9 Slik at dere kan ha lange dager³⁴ i landet som Jahve lovte deres fedre å gi til dem og til deres avkom, et land som flyter³⁵ av melk og honning.

10 For landet som du her går inn i³⁶ for å ta eierskap i det³⁷, er ikke som Egypt-landet, det som dere kom ut fra, der hvor du sår dine frø og vanner med foten din³⁸, lik en grønnsakshage.

11 Landet som dere er på vei til, for å innta, er³⁹ et land av fjell og daler, et land som⁴⁰ drikker vann fra himlenes regn.

³² Piel partisipp, tsavah, oversettes til norsk presensform.

³³ wiyrishtem, "take possession of", ta, eller eie, på grunn av kontekst er det oversatt her med å innta

³⁴ Ha lange dager= leve lenge

³⁵ zavah, står i partisipp, i betydning "flytende", "et land flytende av melk og honning", oversatt til bedre norsk med "som flyter".

³⁶ ba' står i partisipp, betydning "gående inn i", eller engelsk "entering", oversatt med hjelpeord "som" for mer korrekt norsk

³⁷ lerishtah, "for å eie henne", altså jorden

³⁸ wehishqita veragletah, refererer ifølge HALOT (rot:) til en hjulmekanisme som styres av foten. Mer om dette i eksegesen.

³⁹ Nominalsetning, kontekstbasert valg av verbet

⁴⁰ tishteh, "hun drikker", hunkjønnsformen viser til landet. her oversatt med et land som drikker.

12 Et land som Jahve din Gud bryr seg om⁴¹. Alltid er Jahve din Guds øyne på det, fra begynnelsen av året og til slutten av året.

13 Hvis dere adlyder⁴² budene som jeg gir dere i dag, og elsker⁴³ Jahve deres Gud, og tjener⁴⁴ ham av hele deres hjerte, og av hele deres sjel,

14 vil jeg gi⁴⁵ landet deres regn til rett årstid⁴⁶, høstregn⁴⁷ og vårregn⁴⁸, så du kan sanke⁴⁹ ditt korn, din nye vin, og din olje.

15 Og jeg skal gi gress til dine husdyrs mark, så du kan spise og bli mett⁵⁰.

16 Vokt dere så ikke deres hjerte blir lurt og dere vender om og tjener⁵¹ andre guder, og bøyer dere ned for dem.

17 Da vil Jahve deres Guds sinne bli tent⁵² mot dere og han vil holde tilbake himlene så det ikke blir regn, og marken vil ikke gi avlinger, og dere vil raskt forsvinne fra det gode landet som Jahve gir dere.

⁴¹ doresh betyr her i qal “to care for”, ha omsorg for eller bryr seg om. HALOT דרש

⁴² l: verbet shamoa, å høre, står på hebraisk i infinitivsform, men etterfølges av tishm’u i imperfektum, jeg har derfor oversatt det til imperfektum/norsk presens. De to etter hverandre understreker viktigheten av å høre, og kan oversettes til “hvis dere virkelig lytter”. Å lytte/høre refererer dog til mer enn bare den sanselige hørselen. Å høre på Jahves bud betyr å adlyde dem. HALOT שמע

⁴³ ‘ahavah står i infinitivsform “å elske”, oversatt til imperfektum for bedre flyt

⁴⁴ Det samme gjelder for verbet ‘ovd

⁴⁵ Konsekutiv perfektum oversettes til imperfektum

⁴⁶ b’ittô, kan oversettes med “til dets tid/årstid”, men referer spesifikt til “the proper time for an event” jeg har valgt av kontekst å oversette med “til rett årstid”. HALOT: עת

⁴⁷ yoreh betyr “tidlig regn”, og varer fra slutten av oktober til begynnelsen av desember. Derfor har jeg oversatt til høstregn. HALOT: יורה

⁴⁸ malqosh betyr “sent regn” og foregår i tidsrommet mars-april, derfor oversatt til vårregn. HALOT: מלקוש

⁴⁹ Konsekutiv perfektum oversettes til imperfektum

⁵⁰ Både å spise, ‘akhalta, og bli mett sava’ta, står i konsekutiv perfektum, oversatt til imperfektum.

⁵¹ Konsekutiv perfektum blir til imperfektum.

⁵² charah ‘af yhwh, direkte oversatt betyr det i retning av at Jahves nese blir varm, som betyr at han blir sint. HALOT חרף וחרף

6.3 Eksegese

I korte trekk kan teksten oppsummeres og forstås, ifølge ekseget Duane Christensen, på følgende måte:

Israel skal holde budene, så de kan leve lenge i landet (11:9). Landet de er på vei til er ikke som Egypt, hvor irrigasjon er en nødvendighet (11:10), men et land som får sitt vann via regn fra himmelen (11:11), som Jahve står bak (11:12). Jahve er den som tar seg av landet de er på vei til, i motsetning til landet de var slaver i, hvor det var dem selv som stod for arbeidskraften. Hvis Israel holder budene, vil Jahve velsigne dem i landet (11:14-15), men hvis de tilber andre guder, vil Jahve bli sint og stoppe tilførselen av ressursene de trenger, og de vil måtte forlate landet (11:16-17 (Christensen, 2001, s. 200). Vers 13-17 kan sies å bruke landets avhengighet av regn, som motivasjon til å overholde loven. Med det tilbyr ikke landet Israel noe sikkerhet, men fungerer heller som en ledende motivasjon og utfordring til konstant lydighet (Nelson, 2002, s. 139).

Vesentlig for beskrivelsen av det nye landet kan tolkes å være forskjellen mellom landbruket i det gamle versus det nye landet. Det er viktig at Israel vet at dette nye landet *ikke* er som Egypt, hvor de vanner markene med hjelp av føttene. Betydningen av å vanne med hjelp av føttene har vært forstått ulikt blant eksegeter. På den ene siden har det kunnet tolkes symbolsk, som at mennesket har kontroll på naturen og dermed har hele naturen “ved sin fot”. En annen side tolker det rent bokstavelig, at å vanne ved hjelp av føttene er en fysisk handling hvor sand og jord sparkes vekk med føttene, for å lage små kanaler der vannet kan renne. En tredje forstår det som et type mekanisk hjul drevet av føttene, eller som en henvisning til andre egyptiske irrigasjonsredskaper, eksempelvis en shadoof, en vippebrønn. Et fjerde syn foreslår at føtter er en eufemisme for kjønnsorganer, og at vanning med føttene dermed betyr urin, og at Moses på noe sarkastisk vis bruker dette for å virkelig understreke kontrastene mellom Egypts skitne urin-grønnsaker, og Kanaans fantastiske gudevannede grønnsaker. Uavhengig av hva som konkret menes med å vanne ved hjelp av føttene, kan det tenkes at hovedpoenget til Moses er å understreke kontrasten mellom selvhjelp i Egypt, og hjelp fra Jahve og himmelen i det lovede land (Eslinger, 1987, s. 86).

Landet Israel nå er på vei til, beskrives av Jahve som et land med melk og honning. Trolig frister dette et folk som har vært 40 år i villmarken og levd på manna. Selv om det er flere gode sider ved Kanaan, virker den beste siden dog å være at det ikke er som Egypt. Det er

flere ulikheter mellom Egypt og Kanaan, for det første er ikke Israel lenger slaver, de har religiøs frihet og får hjelp til landbruket av Jahve. Samtidig fristes det med at landet flyter av melk og honning, men dette er også noe som gjelder for Egypt. I Numeri 16, mens Israel fortsatt befinner seg i villmarken, klager Datan og Abiram over at Moses har ført dem *fra* et land med melk og honning. At Kanaan flyter over av melk og honning virker dermed ikke å være det avgjørende for at landet er godt, men heller at landbruket styres av Jahve.

6.4 Analyse

Prinsippet om egenverdi

Gir teksten uttrykk for Plumwoods dualismepar, eller andre kosmologiske uttrykk? Blir Jorden og dens komponenter hedret i form av egenverdi eller er de ansett som annenrangs i det eventuelle andre kosmologiske uttrykk?

Landet får sin verdi i at det er tatt vare på av Jahve. Jahve har omsorg for landet og passer på det hele året. Han gir det vann til rett tid og lar gresset vokse på marken. Landet, eller Jorden, virker ikke å være godt i seg selv, men får sin verdi av Jahves handlinger. På sett og vis kan Jorden her forstås som en maskin, hvor Jahve er både dens designer og operatør, og menneskene skal sanke godene.

Prinsippet om sammenveving

Gjenspeiler teksten en hierarkisk struktur eller indikerer den en gjensidig avhengighet mellom alt i den biologiske verden? Er mennesket en integrert del av Jordsamfunnet, og ett med Jorden?

Det virker å være både et hierarki og en gjensidig avhengighet mellom mennesket og Jordsamfunnet. Det vil si, Jahve styrer landet og har kontroll på vanningen av kornet. I at dette blir gitt til Israel, ligger en antydning til et hierarki hvor folket er plassert over naturen og landet. Samtidig er jo Israel pent avhengig av landets innhøstninger for å overleve. Landet på sin side kan tolkes å være avhengig av at Israel bor i landet, og adlyder Jahve, slik at han fortsetter å la regne fallet. Dersom Israel er ulydige mot Jahve, vil det også gå utover landet, som vil tørke inn.

Prinsippet om stemme

Finnes det indikasjoner i teksten på at ikke-menneskelige karakterer lovpriser Jahve?

Jeg finner ingen indikasjoner på eller uttrykk for at ikke-menneskelige karakterer lovpriser Jahve.

Prinsippet om formål

Hvordan uttrykkes Jordens livssykluser? Har Jordan et annet formål enn å være kun et mellomledd i vente på himmelriket?

I lys av prinsippet om sammenveving, kan det spørres om det dersom Israel forråder Jahve, og Jahve "lukker himmelen" slik at jorden tørker, er å anse som negativt for landets formål. Det vil si, teksten gir ikke uttrykk for at landets eneste formål er å være til glede for Israel. I at Jahve kan true med å stanse vanntilførselen, antydes også en potensiell formålsendring for landet. Det er ikke nødvendigvis dømt til å være landet med melk og honning, som kun er til for å fø Israel.

Prinsippet om gjensidig formynderskap

Reflekterer teksten et menneskelig formynderskap over en hellig Jord, hvor naturen og dens krefter har en egenverdi det er verdt å ta vare på?

Teksten gjenspeiler i liten grad en verden verdt å ta vare på, kun for sin egenverdi. Landet virker kun verdt å ta vare på fordi Jahve har omsorgen for det.

Prinsippet om motstand

Finnes det uttrykk i teksten for at Jordan på en eller annen måte gjør opprør eller motstand mot den urett den ufortjent blir påført?

Jorden i seg selv virker ikke å være en aktiv deltaker i motstanden mot urett, men fungerer heller som en gjenstand, eller verktøy, for Jahves velsignelser og forbannelser.

6.5 Villmarkssyn

Teksten forholder seg ikke direkte til, og nevner heller ikke villmarken. Det som kan tolkes av villmarkssyn baserer seg kun på beskrivelsene av hva landet er, og villmarken da implisitt ikke er. For eksempel er dette landet et land som får vann å drikke av himmelen, og et land som Jahve har omsorg for. Det er et land bugnende av luksusvarer som korn, vin og olje, sammenlignet med villmarkens mangel på alt. Villmarken blir ikke fremstilt negativt i samme grad som landet blir fremstilt som positivt.

6.6 Menneskesyn

Innenfor et hierarki virker det som menneskene, hvert fall Israel, igjen befinner seg noe over resten av naturen. Selv om de er avhengig av naturen for overlevelse, er ikke naturen sin egen aktør i relasjonen til mennesket. Altså, Jahve sitter øverst og drar i strengene, dersom Israel oppfører seg blir de belønnet med landets goder, men dersom de er ulydige vil alle goder stanses. Igjen virker Jorden å være en kasteball mellom, og et objekt for eller symbol på pakt mellom Jahve og Israel. Selv om folket på sin side ikke har råd til å være ulydige mot Jahve, da det vil koste dem livet. På et overlevelses-nivå kan dermed menneskene forstås som å være på lik linje med resten av naturen, mens på et teologisk nivå er de plassert høyere i hierarkiet.

7. Diskusjon

7.1 Sammenligning av resultater

Felles for de tre tekstene er at det var vanskelig å finne klare uttrykk for prinsippene, uten å måtte virkelig lete. I og med at tekstene handler om det samme folket, på veien til det samme målet i alle tre tekstene, er det begrenset hvor ulike de vil være i hva de uttrykker. Den kanskje største forskjellen er at min forståelse av mennesket i virker å ha en høyere plass i et hierarki i begge Deuteronomium-tekstene, mens det ikke var så tydelige tegn til det i Exodus. De tre tekstene er nokså like i sin tilsynelatende negative innstilling til villmarken, selv om det av Exodus 16 og Deut 8 kan forstås at de negative hendelsene de opplever der, er en del av en modningsprosess, og en prøvelse der Jahve kan vise at han er Israels gud og far. Det negative synet på villmarken overdøves dog av de positive inntrykk en får av det gode landet. Poenget virker ikke å være å rakke ned på villmarken, men heller anvende dens negative konnotasjoner for å understreke hvor godt landet er.

Flere av økorettferdsprinsippene uttrykkes i liten eller ingen grad i tekstene, særlig prinsippet om stemme og motstand. I de tilfeller der det i en viss grad er uttrykk for dem, spiller de ikke en stor rolle i teksten.

Selv om detaljene er forskjellige, og tekstene gir uttrykk til de forskjellige økorettferdsprinsippene på ulikt vis, virker det overordnede temaet og budskapet å være noenlunde det samme. Alle tre tekster bærer preg av at Israel må følge Jahves bud, for at det skal gå dem godt. Enten i form av at de får servert manna i villmarken, eller at de skal få komme til et godt land der de aldri trenger å sulte igjen. Tilsvarende følger straffen dersom de ikke følger hans bud, mannaen råtner, landet tørker og de går til grunne.

7.2 Evaluering av analyseverktøy

Tidvis virket det vanskelig å skulle finne tendenser til eller uttrykk for prinsippene i teksten. Det virket både umulig og urealistisk å skulle lese hvert enkelt prinsipp ut av de korte tekstutdragene. Kanskje hadde det vært mulig, eller lettere å dekke flere av dem ved å ta utgangspunkt i et helt kapittel. Ettersom hensikten med å anvende prinsippene var å se om tekstene også kunne gi mening fra et nyere perspektiv, og ikke å aktivt modifisere tekstene til å passe inn under prinsippene, var det tidvis vanskelig å finne balanse mellom den tradisjonelle fortolkning og min iboende partiskhet, og samtidig forsøke å *ikke* presse teksten inn i prinsippene. Underveis i analysen oppdaget jeg at jeg aktivt forsøkte å presse teksten inn i prinsippene, også steder der jeg fant det søkt eller fjernt å skulle se etter uttrykk for prinsippene. I frykt for å overse noe selvinnslysende eller glemme noe vesentlig forsøkte jeg, mer enn naturlig, å finne uttrykk for prinsippene i teksten. De tre hermeneutiske prosessene mistanke, identifikasjon og gjenoppdagelse, var svært vanskelig å forholde seg til. Jeg fant det tilnærmet umulig å skulle legge fra meg mistanken om antroposentrisme i teksten, og i identifikasjonsprosessen, hvor jeg skulle forsøke å anta at andre karakterer enn de gjenkjennbare også kan være subjekter, tok jeg meg selv i å se etter det nest beste - dyr. Da ingen av tekstene snakker noe særlig om dyr, ble neste steg planter og planteliv. Det ble da tydelig for meg at å se bort fra en hierarkisk modell er vanskelig, og i forsøket laget jeg et eget hierarki i det jeg jobbet meg videre til det nest beste, og så beste der igjen. Identifikasjonen med menneskelige karakterer dannet grunnlaget for hierarkiet, hvor (bortsett fra Jahve) mennesket er øverst, og videre nedover på "rangstigen" kommer det som er mest likt mennesket uten å være det, dyr, videre til trær og planter. Det virker for meg som både urealistisk og umulig å legge bort det menneskelige i meg, og urettferdig å forvente at en skal klare det. Når det er sagt, tror jeg økorettferdsprinsippene har sine fordeler, og at det er mulig og realistisk å anvende dem i tolkningen av Bibelen, dersom hele kapitler leses i lys av dem, heller enn korte utdrag. Å være bevisst på hva en forventer av teksten, hvem eller hva en identifiserer seg med, og hva som eventuelt er blitt oversett, er et viktig utgangspunkt for lesningen. Samtidig kan det være klokt å anerkjenne at enkelte elementer i ens egen hermeneutiske ryggsekk ikke går eller er vanskelige å rikke ved.

7.3 Gammeltestamentlig versus moderne vestlig syn på villmark og vill natur

I forståelsen av villmarkssynet i Det gamle testamentet er det nyttig å se til hva det moderne vestlige synet er. Å skulle danne et bilde av villmarken basert på kun det gammeltestamentlige synet vil i dag til en grad være irrelevant. Det moderne mennesket som skulle basere sitt syn på natur og villmark og dermed forstå sin relasjon til det, etter hvordan det fremstilles i Bibelen, vil trolig møte på noen problemer. Mens klima- og naturkatastrofer i Det gamle testamentet forstås som forbannelser og straff fra Jahve, er vi i Vesten i dag svært klar over at klimaforandringer, med varme og tørke, en direkte konsekvens av vårt eget materialistiske overforbruk og neglisjering av naturen.

Israels 40 år i villmarken virket for dem å være mer enn nok, og ikke noe de lengter tilbake til. Hele deres opphold preges av klaging over at de er der, og de uttrykker en form for “villmarksangst” og en lengsel etter et domestisert land. Villmarken virker å være noe de ønsker å bare forkaste, og la forsvinne hvis de kunne. Dagens vestlige syn kan derimot sies å være helt motsatt. Med en forståelse av at både klimakrise og overforbruk har ført til blant annet dyrearters ekstinksjon, er villmark og vill natur noe vi i Vesten søker å verne om, gjennom naturreservater og regler for oppførsel rundt og behandling av utrydningstruede dyrearter. For dyrearter der bestanden er lav nok, settes det igang tiltak for å øke reproduksjonen, ikke fordi det gagnar oss mennesker, men for å gjenopprette naturen slik den skal være. Nedhugging av skog, eksempelvis regnskogen, er også noe det aktivt jobbes mot, og som den gjengse nordmann virker å være imot, noe som kommer til syne gjennom blant annet matprodusenters boikott av palmeolje fra regnskogen. Som kontrast til Israels villmarksangst, kan det sies at den moderne Vesten driver en form for “villmarksforherligelse”. Til en viss grad finnes det også en villmarksangst, men den preges av å være en bekymring for villmarkens velferd, heller enn en redsel for villmarken i seg selv. Villmarken og naturen kan kanskje særlig sies å forherliges i de tilfeller der man ikke har tilgang til den. Mens Israel etter 40 år i villmarken lengter til det domestiserte landet, lengter enkelte i dag ut fra det domestiserte landet og tilbake til mer villmarkslige og naturlige. Det vil si, en kan se en tendens til å lengte *ut* av det domestiserte landet, som mange steder i dag preges av dårlig, forurenset luft, tett bebyggelse, støy, og “asfaltjungel”. Ikke at det domestiserte i seg selv er noe negativt, og landbruk og matproduksjon er selvfølgelig noe som i aller høyeste grad fortsatt er en nødvendighet, og noe som settes pris på. Dog kan det bli, og

har for enkelte blitt, for mye av det “gode”, og en lengsel etter det “mer naturlige” har dukket opp.

Til tross for ulikheter og motsetninger i den moderne vestlige og den gammeltestamentlige opplevelsen av villmark og vill natur, er de like i sin søken og lengsel etter det andre, det en ikke har, og en tanke om at gresset er grønnere på den andre siden. Det ulike synet på villmark, og lengselen til eller bort fra den, hører hjemme i sin rette kontekst. Dersom en legger holdninger uttrykt Bibelen til grunn for verdensbildet i dag, kan det dukke opp problemer på bakgrunn av at enkelte gammeltestamentlige overbevisninger ikke gir særlig mening i dag. Det er derfor viktig å være klar over at villmarkssynet som kommer frem i Det gamle testamentet, er et syn preget av datidens forståelse av og syn på klima, vill natur og domestisert land, og i mange tilfeller ikke relevant for den verdenen vi lever i i dag.

8. Konklusjon

Mitt prosjekt var å anvende øko-teoretiske prinsipper i en analyse av de tre tekster fra Pentateuken, for å undersøke forholdet mellom villmark og det dyrkede land, og videre tolke menneskets plass i økosystemet. Undersøkelsen viste at forholdet mellom villmarken og det dyrkede land er et svært sentralt tema i bøkene, og viktig for forståelsen av Israels syn på natur og villmark. Å være kjent med hva som er det gammeltestamentlige synet på villmark, og hva som er årsaken til dette synet, er viktig i forståelsen av hvordan det relaterer, eller ikke relaterer, til den moderne forståelsen. Videre er relasjonen mellom de to ulike syn på villmark, vesentlig for å gjøre en bevisst lesning og fortolkning av Bibelens tekster der natur og villmark er tema.

Analysen er forsøkt gjort med en bevissthet på de økohermeneutiske prosesser Norman Habel presenterer, noe som i varierende grad fungerte. Enkelte elementer var vanskelig å legge til side i lesningen, hvilket ikke gjør noe, da hensikten ikke var å slavisk følge analyseprinsippene eller de hermeneutiske prosesser. Formålet med teksten var å forsøke å anvende økorettferdsprinsippene, for å åpne for, og vise nye, relevante perspektiver å lese Bibelen fra, som kan bidra til en ny forståelse av eller medfølelse til tidligere oversatte elementer, hvilket igjen kan være nyttig i forståelsen av relasjonen mellom Bibelen og klimakrise.

9. Litteraturliste

Bennett, H.V. (2016) Deuteronomy, i Yee, G.A, Page Jr, H.R. og Coomber, M.J.M. (red.) *The Pentateuch. Fortress Commentary on the Bible. Study Edition.* Minneapolis: Fortress Press, s.233-275)

Bibelselskapet (2011) *Bibelen.*

Brønseth, I.E. (2022) Vårt Lands TV-kanal har passert Visjon Norge i antall seere, *Medier24*, 06.06.2022. Tilgjengelig fra: <https://m24.no/alf-gjosund-jan-hanvold-seertall/vart-lands-tv-kanal-har-passert-visjon-norge-i-antall-seere/507700> (Hentet 12.11.2022)

Christensen, D.L. (2001) *Word Biblical Commentary, Volume 6a, Deuteronomy 1:1-21:9, revised.* Nashville: Thomas Nelson Publishers

Conradie, E.M. (2004) Towards an Ecological Biblical Hermeneutics: A Review Essay on the Earth Bible Project, *Scriptura*, Vol. 85, s. 123-135. doi: 10.7833/85-0-941

Den norske kirke (2014) *Kirkens klima- og miljøengasjement.* Tilgjengelig fra: <https://kirken.no/nb-NO/gronnkirke/om-oss/kirkens-klima-og-miljoengasjement/> (Hentet 12.11.2022)

Durham, J.I. (1987) *Word Biblical Commentary, Volume 3, Exodus.* Texas: Word Books Publisher

Eslinger, L.(1987) Watering Egypt (Deuteronomy XI 10-11), *Vetus Testamentum*, Vol. 37, s.85-90) Doi: <https://doi.org/10.2307/1517815>

Habel, N.C. (2008) Introducing Ecological Hermeneutics, i Habel, N.C. og Trudinger, P. (red.) *Exploring Ecological Hermeneutics.* Atlanta: Society of Biblical Literature, s. 1-8.

Habel, N.C. (2016) Guiding Ecojustice Principles, *Spiritual Horizons*, Vol. 11, Artikkel 14

- Horrell, D.G. (2010) *The Bible and the Environment. Towards a Critical Ecological Biblical Theology*. London: Equinox Publishing
- Koehler, L. og Baumgartner W. (2000) *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Nederland: Koninklijke Brill NV. (Electronic text hypertexted and prepared by OakTree Software, Inc., version 3,7.)
- Leal, R.B. (2008) *Wilderness in the Bible. Toward a Theology of Wilderness*. New York: Peter Lang Publishing
- Nelson, R.D. (2002) *Deuteronomy. A Commentary*. Louisville: Westminster John Knox Press.
- NTB (2019) TV-pastor: Spis biff og fly som aldri før, for snart kommer Jesus tilbake, *Nettavisen*, 02.10.19. Tilgjengelig fra:
<https://www.nettavisen.no/nyheter/innenriks/tv-pastor-spis-biff-og-fly-som-aldri-for-for-snart-kommer-jesus-tilbake/s/12-95-3423855191> (Hentet 12.11.2022)
- Pave Frans (2015) *Encyklikaen: Laudato Si'. Om omsorgen for vårt felles hjem*. Norsk utgave: St. Olavs forlag.
- Statistisk Sentralbyrå, 06339: *Medlemmer i kristne trussamfunn som søker om offentlig stønad og som er utanfor Den norske kyrkja, etter trussamfunn 2006 - 2020*, 2020. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/06339/> (Hentet 12.11.2022)
- Thompson, J.A. (1974) *Deuteronomy, An Introduction and Commentary*. Leicester: Inter-Varsity Press
- Weinfeld, M. (1991) *The Anchor Bible: Deuteronomy 1-11, A New Translation with Introduction and Commentary*. New York: Doubleday
- White Jr, L. (1967) The Historical Roots of Our Ecological Crisis, *Science*, Vol. 155, s. 1203-1207.

Øfsti, A.W. (2015) Tsjernobyl har blitt en oase for dyr og planter, *NRK*, 10.09.2015.

Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/viten/tsjernobyl-har-blitt-en-oase-for-dyr-og-planter-1.12541355> (Hentet 15.11.2022)